

**FORSKNING
FÖR SKOLAN**

Stödja och styra

Om bedömning av yngre barn

Skolverket

Stödja och styra

Om bedömning av yngre barn

Skolverket

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnr: 10:1195
ISBN: 978-91-86529-23-9

Form: AB Typoform
Foto omslag: Heidi-Kristin Andersson/Bildarkivet.se
Tryck: Elanders Sverige AB
Upplaga: 8 000 ex
Stockholm 2010

Förord

Olika former för bedömning har blivit en allt större del av vardagen för personal i förskolan och skolan med ett allt större krav på dokumentation, utvärdering och bedömning av barns och elevers kunskaper och förmågor. Forskning visar hur bedömning och dokumentation både kan stödja och styra barns tidiga lärande.

I den här kunskapsöversikten redogörs för aktuell forskning om bedömning och dokumentation för yngre barn, från förskola till de tidiga åren i skolan, med en inriktning mot årskurserna 1-3.

Det har skett en förändring från att som tidigare observera yngre barn till att idag dokumentera och bedöma barns lärande. Det finns en mängd olika bedömningsinstrument och dokumentationsmetoder. Dessa är ofta inriktade på självbedömning och på eget arbete.

Det är svårt att som personal i förskola och skola veta att man 'gör rätt'. Det kommer inte heller denna kunskapsöversikt att svara på. Däremot kommer frågor kring bedömning och dokumentation av främst de yngre barnens kunskapsutveckling att problematiseras och vissa tydliga trender bli mer utförligt belysta. En sådan trend är att bedömning ofta är summativ, bakåtblickande och avslutad istället för formativ och framåtblickande, som ett stöd till det framtida lärandet.

I den här kunskapsöversikten ges perspektiv på barn- och villkor för lärande där bl.a. pedagogisk dokumentation i förskolan och läxor som bedömning diskuteras.

Översikten är en omarbetning av ett kapitel i *Perspektiv på barndom och barns lärande. En kunskapsöversikt om lärande i förskolan och grundskolans tidigare år*, utgiven av Skolverket 2010, och skriven av docent Ann-Christine Vallberg Roth vid Malmö högskola. Författaren som har skrivit översikten svarar självständigt för innehållet och de slutsatser som dras.

Tommy Lagergren
Avdelningschef

Eva Minten
Undervisningsråd

Innehåll

- 3 Förord**
- 7 Inledning**
- 8 Några viktiga begrepp**
- 12 Bedömning och dokumentation
– en internationell trend**
- 19 Fokus på självbedömning,
”jagskrifter” och biografier**
- 26 Bedömning och dokumentation
i förskola och grundskola**
- 55 Hur samstämmiga är resultaten?**
- 57 Sammanfattning och
avslutande reflektioner**
- 65 Referenser**

Inledning

Den här boken redogör för aktuell forskning om bedömning och dokumentation av yngre barns lärande i Sverige – från förskola till tidiga skolår, med inriktning på årskurs 1–3. Forskningen visar hur bedömning och dokumentation både kan stödja och styra barns tidiga lärande.

Även om forskningen inte är så omfattande, så är många överens om att dokumentation och bedömning har ökat i utbildningssystemet och samhället under de senaste åren. I den nya lärarutbildningen framhålls till exempel att kunskaper och färdigheter inom bedömning och betygsättning nu är nödvändiga för alla lärare.

Boken är upplagd på följande sätt. Först definieras några viktiga begrepp, och sedan följer en beskrivning av forskningen utifrån olika teman som kännetecknar barndomen av i dag, uppdelad i två delar. Den första delen redogör allmänt för bedömning och dokumentation i och utanför skolan, medan den andra delen fokuserar på bedömning och dokumentation i förskolan och grundskolans tidiga år. De två delarna utmynnar i ett avsnitt som diskuterar vad som är gemensamt i forskningsresultaten och en avslutande reflektion om behovet av vidare forskning

Några viktiga begrepp

Begreppet *bedömning* är inget entydigt begrepp. Det kan innebära att värdera eller granska något, att uppskatta och göra en avvägning, att avge ett omdöme, utvärdera eller betygsätta någon eller något. När man arbetar med yngre barn i olika verksamheter följer man olika regler från förskolan till grundskolans tidiga år. I den reviderade läroplanen för förskolan som antogs 2010 finns bara mål att sträva mot för verksamheten. Här är det den pedagogiska verksamheten som ska dokumenteras och bedömas. I en departementspromemoria från 2010 står det ”i förskolan är det inte det enskilda barnets resultat som ska utvärderas. Betyg eller omdömen utfärdas inte”. I den gamla läroplanen för grundskolan (Lpo 94) fanns både mål att uppnå och mål att sträva mot, och skriftliga omdömen utfärdades från första året i alla ämnen som barnen undervisades i. Skolan ska bland annat ”sträva efter att varje elev utvecklar förmågan att själv bedöma sina resultat och ställa egen och andras bedömning i relation till de egna arbetsprestationerna och förutsättningarna”. I den nya samlade läroplanen Lgr 11 har ”Mål att sträva mot” och ”Mål att uppnå” ersatts av ett antal långsiktiga, övergripande mål som med något undantag är gemensamma för alla obligatoriska skolformer. I svensk forskning om bedömning med inriktning på grundskola och gymnasieskola används det övergripande begreppet *kunskapsbedömning* som ”kan förstås som produktionen

av ett vetande om ett barn och deras relation till sina kunskaper”.

Bedömningen av yngre barn kan gälla olika typer av bedömning. Den kan vara formaliserad eller inte formaliserad, och utföras av så olika grupper som lärare, föräldrar, barn, politiker och medier. Bedömning och dokumentation som inte är formaliserad kan vara outtalad, aldrig nedskriven och utan särskilda regler. Formaliserad bedömning och dokumentation däremot följer lagar, planer, kriterier, regler, kontrakt eller standarder, normer som gäller för alla aspekter av en sak. Forskarna Ann-Christine Vallberg Roth och Annika Månsson visar exempelvis att bedömningar av yngre barn i individuella utvecklingsplaner kan gälla allt från prestationer, kunskaper och betygsliknande omdömen till integritetskränkande personbedömningar.

Betygsliknande bedömningar och betyg är *summativa*, det vill säga bakåtblickande, summerande och dömande till sin karaktär. Ibland beskrivs den *summativa* bedömningen som bedömning av lärande, till skillnad från den *formativa* bedömningen som beskrivs som bedömning *för* lärande. Den *formativa* bedömningen är framåt-syftande, en bedömning som ska främja och stödja elevens fortsatta lärande och som framhåller elevens aktiva deltagande i bedömningsprocessen. Å ena sidan kan man se *summativ* och *formativ* bedömning som komplement till varandra. Å andra sidan kan man se all bedömning som i grunden *summativ* och att det inte finns någon renodlad *formativ* bedömning. Begreppen kan helt enkelt vara svåra att hålla isär. Det behövs vidare forskning som definierar, prövar, nyanserar och relate-

rar begreppen till varandra, inte minst i förhållande till bedömning i förskola och förskoleklass.

Bedömning är ett brett begrepp som kan innebära att man utvärderar system, grupper och individer. I den här boken används begreppet om utvärderingar av grupper och individer. I något fall tar boken upp forskning om bedömning av system och verksamheter, till exempel utvärdering av utbildningssystem, kvalitetssäkring av verksamheter eller institutioner.

Begreppet *dokumentation* är inte heller något entydigt begrepp. I vid bemärkelse kan dokumentera betyda att samla in och sammanställa information. Dokumentation kan inbegripa portfolio, videofilm, foto, anteckningar, loggbok, observationer, individuella utvecklingsplaner, intervjuer och ljudupptagningar.

Dokumentationen kan vara både digital och analog. Den kan användas för att reflektera om de enskilda barnen och verksamheten som underlag för lärarna och arbetslagen, men också för att synliggöra verksamhet och läroprocesser för barn och vårdnadshavare. Dokumentation kan även användas som en beskrivning och berättelse, en biografi (personbeskrivning) och självbedömning – en identitetsskapande handling. Den kan också ses som systematiskt dokumenterade bevis i en så kallad evidensbaserad utbildningspraktik. I boken tar vi upp både digital och analog dokumentation, i och utanför skolan.

Pedagogisk dokumentation är viktig för verksamheten. Syftet är att den ska synliggöra verksamheten och vara underlag för bedömning av verksamhetens kvalitet och utvecklingsbehov. Enligt forskare blir dokumentationen pedagogisk först när den används som utgångspunkt för

gemensam reflektion. På så sätt anser man att den skiljer sig från individuella utvecklingsplaner som inriktar sig på individen. Enligt Skolverket är syftet med den pedagogiska dokumentationen dels att synliggöra barnen och verksamheten, dels att vara grunden för utvärderingar av miljöns betydelse för barnens lek, lärande och samarbete. I boken tas även digital dokumentation i och utanför skolan upp.

Det är intressant att notera att forskning om pedagogisk dokumentation ofta har en slagsida åt förskolan medan forskning om bedömning och betyg har en slagsida åt grundskolan och gymnasiet.

Bedömning och dokumentation – en internationell trend

I en så kallad global kunskapsekonomi eller ett granskningssamhälle har barndomen fått förändrade kommunikationsformer, som nya medier, dokumentation och individorienterad bedömning. Barn, föräldrar och lärare är omgärdade av planeringsböcker, portfolio observationer, utvärderingar, individuella utvecklingsplaner, digital dokumentation, bloggar, diagnosmaterial och tester som exempelvis RUS (relationsutvecklingsschema) och TRAS (tidig registrering av språkutveckling). Forskaren Mikael Alexandersson menar att den pedagogiska verksamheten nu präglas av mätning och standardisering.

En annan forskare, Kerstin Sahlin-Andersson, skriver om framväxten av ett granskningssamhälle i global konkurrens. Hon menar att det nya systemet för att styra verksamheter med decentralisering, målstyrning och lokalt ledarskap har inneburit nya regler för att granska lokala prestationer. Det leder till en stor och ökande dokumentation, utvärdering och standardisering. Hon menar att den här förändringen finns i många länder, man kan rent av tala om en internationell trend. Trenden är kopplad till krav från experter i olika nätverk, och skälen är inte demokratiska eller kopplade till samhällets hierarkier. Kraven på mer bedömning, information och dokumentation i förskolan och skolans tidiga år kommer

från politiker, kommunala tjänstemän, skolledare, lärare och föräldrar – inte från barnen och eleverna själva. Enligt Kerstin Sahlin-Andersson växer reglerna fram i ett samspel mellan de vuxna reglerarna och de reglerade barnen och eleverna.

Det stämmer väl överens med forskarna Ingegerd Tallberg Broman och Lena Holmberg som menar att barns, elevers och föräldrars medinflytande är beroende av samhällets styrning. ”Subjekten som är föremål för styrning (exempelvis barnen och eleverna) görs själva involverade i processen, formulerar själva sina mål och sina förändringsambitioner. Inflytande blir en del i en styrningsmentalitet, där barnen, eleverna och föräldrarna engageras och blir medaktörer i skolans arbete”, skriver de.

Gränsen mellan styrning och produktion av ”tillfälliga sanningsanspråk” genom dokumentation, kan beskrivas genom begreppet *documentality*. Å ena sidan är dokumenterandet inbäddad i maktrelationer och sociala konventioner, å andra sidan synliggör det också det oförutsedda i dessa maktrelationer. Det kan bli möjligt att uttrycka vad som är otänkbart, befriande, utsagt, okänt eller absurt. Så med andra ord kan *documentality* inrymma en möjlig paradox – dokumentaterandet kan bemyndiga och förstärka barn, lärare och föräldrar, men det kan också försvaga och begränsa dem.

Arbetet med individuella utvecklingsplaner är ett exempel på en institutionaliserad bedömning där värderande dokumentation produceras om, av och för individer i och utanför skolan. Även om det inte rör sig om exakt samma typ av planer och dokument kan vi notera att det handlar om en internationell trend med likartade

standardiserande system av dokumentation, kontrakt och redskap för att reglera individer. Här följer några exempel på motsvarigheten till individuella utvecklingsplaner i andra länder.

I engelskspråkiga länder förekommer benämningen *individual educational plans/programmes*. Det är främst en motsvarighet till åtgärdsprogram, eftersom det förekommer i texter om specialpedagogik. Individuella utvecklingsplaner och åtgärdsprogram liknar ofta varandra i praktiken och är i flera fall identiska, men med olika rubriker. Ett annat begrepp som förekommer inom den engelska förskoleverksamheten är *individual diary*. Forskaren Valerie Walkerdine tar upp något som hon kallar "rapportkort". De är vanliga i engelska förskolor och innehåller utvecklingspsykologiska anteckningar om barnets språk, motorik samt sociala och emotionella förmåga. Liknande mallar för barn i förskolan förekommer i Tyskland med beteckningen *entwicklungsenschatzung*.

I Norge används begreppet *individuelle laereplaner*, eller *Individuelle opplaeringsplaner*. Dessa tycks i likhet med de engelska *individual educational plans/programmes* ha en specialpedagogisk bakgrund. Men det förekommer också lokala initiativ i Norge med individuella planer för barn i hela klasser i olika skolämnen som norska, matematik och engelska. Den danska motsvarigheten kallas individuella laeseplaner och i Danmark är elevplaner obligatoriska i alla skolor sedan 2006.

I Finlands läroplan för småbarnsfostran framhålls individuella planer för alla barn 1–5 år. Motsvarande regler finns inte för de finska barnen i grundskolan.

I avhandlingen *Internationell kunskapsbedömning som inslag i nationell styrning av skolan* studerar Daniel Pettersson internationell kunskapsbedömning som inslag i en nationell styrning av skolan. Termen skola används genomgående utan bestämning, men hans referenser och resonemang pekar mot grundskolan och gymnasiet. Pettersson menar att idéer sprids snabbare i dag på grund av den ökade globaliseringen och internationaliseringen. Han konstaterar till exempel att internationella standardiserade mätningar drivs och sponsras av internationella samarbetsorganisationer. Och utformandet av mätningarna är ofta ett samarbete mellan forskare och policymakare. Kunskapsbedömningarna kan sägas skapa goda och lojala medborgare som fungerar i internationell konkurrens, och dessutom ge nationen möjlighet att skapa tillväxt inom en internationell marknadsekonomi. Pettersson visar också hur lokala eliter och skolpolitiker använder och utnyttjar kunskapsmätningarna för att legitimera eller diskvalificera en förd politik.

Medierna tycks driva på exponeringen av den lokala bedömningen. Navet i den här växande marknaden är medieföretag som säljer berättelser, bilder, rankingslistor, idéer, nyheter, standardiserade mallar, program och "råd" om bedömning och dokumentation via virtuella bedömningssystem, tidningar, TV-, film- och spelproduktioner, bloggar och sajter. I olika rankingssystem kategoriseras barn, individer, organisationer och nationer i grovt sett två kategorier: vinnare och förlorare.

I en kritik mot internationella bedömningssystem formulerar forskaren Sven Sjøberg kapplöpningen som ett sätt att "att rädda 'nationens ära' i en internationell

olympiad”. Enligt internationella jämförande studier av förskolan kan exempelvis Sverige framställas som ett föredöme och utropas som ”Sverige är bäst i världen”, medan skolan, som tidigare nämnts, har halkat efter i andra rankingssystem. Sverige kan därför lite tillspetsat framställas som ”vinnare i förskolegrenen” och ”förlorare i skolgrenen”. Även om bedömningssystemen kan vara både komplexa och omöjliga att jämföra är det intressant att själva rankningen får stort genomslag. Marknaden tycks inte vara intresserad av komplexa analyser i första hand, utan driver snarare fram en förenklad framställning med stort nyhets- och spridningsvärde.

Bedömning i och utanför sverige

För närvarande pågår en tendens att flytta makten från institutioner på låg nivå till institutioner på hög nivå. För skolans del innebär det till exempel nya bestämmelser om systematiskt kvalitetsarbete som ska dokumenteras.

I den nya skollagen framkommer att ett systematiskt kvalitetsarbete ska genomföras vid varje förskole- och skolenhet. Ledarskapet och ansvaret för detta förstärkta pedagogiska uppdrag ska bli tydligare genom att man inför förskolechefer och förstärker förskollärarnas ansvar.

Alla skolor ska upprätta individuella utvecklingsplaner med skriftliga omdömen i alla ämnen som eleven får undervisning från årskurs 1 till och med årskurs 9.

Det finns inget krav på att förskolan ska upprätta individuella utvecklingsplaner, men efter att ha studerat exempel på mallar för individuella utvecklingsplaner i förskolan visar det sig att dessa mallar kan innehålla mellan 300 och 400 delmål.

Man kan därför ifrågasätta den vanliga uppfattningen att förskoleverksamheten skulle vara mer "fri" än skolverksamheten. Styrningen kan, som tidigare nämnts, utvidgas och gå över gränserna mellan skolan och hemmet. Hemmen får ta större ansvar för skolinnehållet samtidigt som skolan tar över ansvar för fostran, till exempel genom att barn och i vissa fall även föräldrar i förskolan och skolan får läxor.

Forskaren Monika Vinterek har analyserat läroplaner och forskning om individualisering i skolsammanhang, och ser hur fokus har förskjutits från elever som grupp- och samhällsmedlemmar till individer med ökat ansvar. Undervisningen och verksamheten sker nu i högre grad också på privat område, till exempel i hemmet, på fritiden och via Internet, och på samma sätt har innehållet blivit alltmer privat, erfarenhetsbaserat och personlighetsorienterat. Monika Vinterek menar att det medför att resurssvaga elever blir mer utsatta.

Det verkar finnas en motsättning i det som sker. Å ena sidan ser man att skolan har utvecklas mot en tydlig individualisering med större förståelse för olikheter, å andra sidan går utvecklingen mot mer likriktning och masskontroll. Många hävdar att mer test, dokumentation och bedömning behöver införas för att i god tid fånga upp och stödja barn med störst behov, samtidigt som de resurssvaga eleverna tycks bli de mest utsatta i bedömningssituationer.

Forskaren Thomas Ziehe tog redan i början av 1990-talet upp frågor om identitet i skola och undervisning. Han framhöll att prestationsprincipen bredde ut sig mer och mer i samhället: "Man registrerar, mäter, jämför och bedömer". Han menade att det aldrig tidigare testats och

bedömts så mycket, och betonade även att de prestationer barn och ungdomar förväntades fullgöra i skolan ofta inte hade någon anknytning till deras livssituation och att man levde under press att ständigt behöva kvalificera sig. Thomas Ziehe poängterade att denna ”prestationsprincip” ökar den sociala och psykiska pressen.

Detta mönster tycks ha tilltagit för de yngre barnen i Sverige under de senaste 15 åren. Skolan, betygen och de ökade kraven på barnen både i och utanför skolan är enligt många orsaken till att fler barn känner sig stressade. Enligt Barnombudsmannen har den psykiska hälsan bland unga försämrats sedan mitten på 1900-talet. Detta är paradoxalt med tanke på att levnadsstandarden ökat under samma period. Barnombudsmannen menar att orsaken till försämringen kan kopplas till individualiseringen i skolan och samhället. Denna har medfört större möjligheter men också ökade krav på det enskilda barnet.

Fokus på självbedömning, ”jagskrifter” och biografier

... barn idag synliggörs, bedöms och beskrivs som individer på ett mer genomgripande sätt än någonsin tidigare. I utvecklingssamtal efter utvecklingssamtal lär sig varje barn idag att från tidig ålder rikta den ”diagnostiska” blicken mot sig självt och självt bedöma sina starka och svaga sidor.

PEDAGOGISKA MILJÖER OCH BARNES SUBJEKTSSKAPANDE
AV ELISABETH NORDIN-HULTMAN

Barnen växer upp och konstruerar sin identitet utifrån måttstockar, bedömningar och självvärderingar i tät kommunikation med andra. Av Sveriges 10–12-åringar har majoriteten mobiltelefoner och de flesta har tillgång till Internet som används för kommunikation och dokumentation i vardagslivet. Forskaren Margareta Öhman menar att barn oavbrutet är involverade i en kommunikation där de både ”hissar” och ”dissar” varandra, det vill säga både uppmuntrar och bekräftar varandra likaväl som de sänker och kränker varandra. Det kan vidare handla om att bedöma, kommunicera och köpa sig vänskap, tillhörighet eller en stund i centrum genom olika elektroniska kanaler eller symbolgåvor som medför placering på rankinglistor, förstärkt eller försvagad position i kamratgruppen och exponering i olika nätgemenskaper

och biografier. Privat och känslig information flyter ut på nätet och våra liv blir genomskinliga. Telefonen kan övervaka dina rörelser, Ipoden kan registrera din musiksmak, vännerna lägger ditt liv på nätet och varje klick med musen sätter spår som kan teckna en detaljerad bild av vilka vi är. Samtidigt håller vår syn på vad som är offentligt och privat på att förändras. Kommer våra barn att se anonymitet som något omöjligt eller oförståeligt? Allt detta kan sammantaget tyda på en ökad exponering, kategorisering och reglering av barn och barndom, vilket är ett relativt outforskat område.

Vardagen i förskola och skola har sannolikt alltid varit inbäddad i mer eller mindre medvetna bedömningar av olika slag. Det som kännetecknar vår samtid tycks snarast vara kombinationen av att olika typer av dokumentation och bedömning (både formaliserad/icke-formaliserad och bakåtblickande/framåtblickande) dels växer fram och glider längre ner i åldrarna, dels sprids snabbare i förtätade kommunikationsmönster. Förtätad kommunikation innebär att bedömning överförs och sprids av olika aktörer via samtal, samspel och dokumentation i både elektronisk och icke-elektronisk form.

I ett samhälle som i allt högre grad vilar på att individer själva ska ta ansvar, blir det viktigt med olika typer av individ- och självbedömningar och individrelaterad dokumentation i olika sammanhang. Skolans individuella utvecklingsplaner som en "jag-i-världen-läroplan" stämmer väl överens med tidens olika "jagskrifter" på Internet i form av biografier i dagboksform på olika bloggar och sajter.

Den franske filosofen Michel Foucault beskrev bland annat jagskriften som ett sätt "att leva inför den andres

blick utan att ha något att dölja. Foucault tar också upp brevskrivande och korrespondens som exempel på jagskrifter. Detta att nätverka, att hävda sin röst, att synas och vara någon, tycks vara en anledning till att i olika former lägga ut bild, ljud och text om sig själv, sin familj, eller andra mer eller mindre närstående på Internet. Denna dokumentation strävar kanske inte alltid efter att vara i samklang med den andres blick. Det tonar delvis fram ett "idealt jag" som inte alltid har en bestämd mottagare.

De som skriver på dagböcker på nätet kanske gör det för att hävda sin röst i det enorma massmediala brus vi sköljs över numera. Ett annat skäl kan vara att man vill vara "någon", att ta sig ur den anonymitetens grå massa? 15 minutes of Fame?

ANNICA TIGERS BLOGG, 6 FEBRUARI 2006

Forskning om individuella utvecklingsplaner visar en tydlig självreglerande och självvärderande tendens. Men till skillnad från jagskriften som Foucault belyser är visionen och en del formuleringar i den individuella utvecklingsplanen också framåtblickande. Foucault kopplar jagskriften till en sinnesinriktning som befriar själen från oron inför den ovissa framtiden och styr den mot begrundanden över det förflutna. Det behövs mer forskning om jagskrifter, självbedömning och vår tids dokumentation och kommunikation.

Forskarna Carl Martin Allwood och Anna-Carin Jonsson argumenterar för att skolan bör ge mer uppmärksamhet åt elevernas självvärderingar. De menar

att forskningen visat att nyttan av realistiska självvärderingar i lärandesituationer är stort. Vidare påpekar de att den moderna pedagogiken och läroplanen förutsätter att eleverna klarar av att bedöma sig själva:

Sammanfattningsvis kan sägas att metakognition handlar om den kunskap individen har om sin kunskap och om sig själv och andra som kunskapshanterare samt individens förmåga att tillämpa dessa kunskaper.

De menar att skolan kan uppmärksamma självvärdering antingen direkt genom undervisning eller indirekt genom att låta den ingå i hem- och skrivuppgifter.

Skriften *Vi värderar kvalitet – om självvärdering och lärarnas utvecklingsarbete*, utgiven av Lärarförbundet och Lärarnas riksförbund, framhåller att självvärderingar har blivit ett allt viktigare instrument för att utveckla skolan i flera europeiska länder. Efter tio års inspektioner i England och Wales drar man slutsatsen att externa inspektörer främst bör utvärdera skolornas självvärderingsarbete, deras beskrivningar av problem och redovisningar av lyckade processer, goda resultat och utvecklingsplaner. Den ökade inspektionssatsningen, samt lanseringen och lovorden för självvärdering är intressant att studera. Externa utvärderingar, inspektioner och interna självvärderingar på olika nivåer är ett område som behöver problematiseras i vidare forskning.

I artikeln *Självbedöma, bedöma eller döma?: Om elevers motivation, kompetens och prestationer i skolan* vill Joanna Giota varna för vad som kan gå fel för undervisningen, rättssäkerheten och eleven som blir bedömd.

Hon diskuterar skillnader mellan elevernas och lärarnas bedömningar av motivation och kompetens inom olika ämnesområden. Skillnaderna tycks vara extra stora när det gäller de sociala färdigheterna relaterat till kön. Lärare tycker att pojkar har ett starkare behov av att utmana lärarens auktoritet, medan de tycker att flickor är mer uppgiftsorienterade, hjälpsamma och samarbetsvilliga. Giota framhåller hur viktigt det är att mål och bedömningskriterier är tydliga, och att lärarna förklarar vad de betyder för eleverna. Hon drar slutsatsen att man alltid bedömer utifrån vissa utvalda kriterier, och att det finns vissa områden som inte blir bedömda. Otydliga kriterier lämnar utrymme för personliga intressen och värdering av elevernas personlighet. Det är viktigt att kunna föreställa sig vilka konsekvenser bedömningarna får för eleverna i skolan och samhället. Det gäller att kritiskt reflektera över syftet med bedömningarna och begränsningarna hos bedömningsinstrumenten, samt att stödja elevernas lärande, så att de får tilltro till sin förmåga och inte döma dem.

Eva Österlind har i sin forskning varit särskilt intresserad av hur skolarbetet är organiserat utifrån elevernas sociala bakgrund. Hon diskuterar eget arbete och egen planering ur elevsynpunkt (årskurs 4–6) och konstaterar att det finns olika inställning hos olika barn, allt från positiv till oreflekterad och motvillig. Inställningen hänger ihop med elevernas sociala bakgrund, så att barn i resursstarka familjer är positivt inställda till eget arbete och planering, medan barn i resurssvaga familjer är motvilligt inställda. Eva Österlind påpekar att den ökade valfriheten i skolan samtidigt ger elevernas bakgrund större

inflytande. När eleverna själva ska välja, väljer de oftast efter gamla mönster.

En intressant fråga är hur bedömning och självbedömning påverkas av elevernas sociala bakgrund. Forskaren Mia Maria Rosenqvist har studerat eget arbete och planering i åldersblandade grupper med barn mellan fyra och nio år. Till eget arbete hörde också barnens dokumentation. Hon konstaterar att de yngsta barnens eget arbete bestod i att följa uppgifter i en planeringsbok och välja vad de ville göra, vilket ledde till att barnen ibland varken kunde eller ville välja. Mia Maria Rosenqvist påpekar att eget arbete inte passar alla barn.

Fenomenet med biografier som utbildningsstyrning diskuterar Joakim Lindgren i en forskningsartikel. Biografi är ett begrepp som kan avse en individs livsberättelse, och som teknik i skolan uppmuntrar den elever till att förlöpande utvärdera sig själva, vilka de är och vad de har blivit. Det leder ofta till en typ av jagskrifter som portfolio, loggböcker, utvärderingar och bloggar som är genomsytrade av bedömningar. Joakim Lindgren visar på det växande intresset i svenska skolor att konstruera, analysera, utvärdera och kontrollera individuell utveckling och social integration genom att använda *elevbiografiska register*. Han konstaterar att den här nya styrningen ofta framställs som framstegsvänlig, men för med sig social kontroll, betonar individuellt ansvarstagande och, inte minst, skapar nya former av social uteslutning. Lärare som dokumenterar elever kan bli delaktiga i att skapa en "problemelev".

I avhandlingen *Milda makter!* undersöker Gunilla Granath obligatoriska utvecklingssamtal och loggböcker som disciplinerande tekniker. Hon studerar tolv utveck-

lingssamtal från årskurs 6 och loggböcker skrivna av femtonåringar från två olika skolor. Granath kommer fram till att både utvecklingssamtal och loggböcker formar "skoljag" på ett tydligt normerande sätt. I loggboken framträder ett "idealt jag" medan utvecklingssamtalet i större utsträckning visar ett "korrigerat jag". Den milda makten, det vill säga läraren, disciplinerar eleven via samspel, samtal och förhandling. Studien handlar om äldre elever men kan i viss utsträckning visa på behov av vidare forskning också om yngre barn.

Bedömning och dokumentation i förskola och grundskola

Bedömning är ett viktigt fenomen i våra liv. Vi blir ofta bedömda och det är särskilt i skolan som vi utsätts för ständig bedömning.

BEDÖMNING – VARFÖR, VAD OCH VARTHÄN? AV ASTRID PETTERSSON

Bedömning och dokumentation utifrån läroplanen

Läroplansarbete kan betraktas utifrån olika infallsvinklar. Exempelvis kan läroplanens syfte vara i fokus eller dess praktiska tillämpning, det vill säga vad lärare och elever faktiskt gör. Eller så kan man fokusera på den utvärderade läroplanen, till exempel resultat som går att utläsa genom olika typer av utvärderingar, bedömningar och prov. Ytterligare ett sätt är att fokusera på den uppnådda och upplevda läroplanen, det vill säga vad eleven faktiskt har upplevt och lärt sig. I dag är det den utvärderade läroplanen som hamnar i blickfånget och som tycks ha fått ökad betydelse.

Ulf P. Lundgren menar att bedömning och testning blir viktigare i ett så kallat globaliserat konkurrensinriktat samhälle. När utbildningssystemet är decentraliserat, måste man kontrollera resultaten för att upprätthålla en nationell likvärdighet och standard. Och när resultat och prestationer blir mer synliga och tillgängliga ökar medi-

ernas intresse, vilket i sin tur ökar trycket på politikerna och utbildningsväsendet. Ulf P. Lundgren menar att den dominerande kraften nu ligger i den globala konkurrensen mellan nationer, genom internationella testssystem som exempelvis PISA, PIRLS och ICCS.

PISA undersöker i vilken grad respektive lands utbildningssystem bidrar till att femtonåriga elever, som snart kommer att ha avslutat den obligatoriska skolan, är rustade att möta framtiden. I olika prov undersöker man elevernas förmågor inom matematik, naturvetenskap och läsförståelse. PIRLS är en internationell studie av läsförmågan hos elever i årskurs 4. ICCS undersöker kunskaper, attityder och engagemang i medborgar- och samhällsfrågor hos åttonde- och niondeklassare runt om i världen. I Sverige genomförs undersökningarna av Skolverket.

Forskarna Eva Forsberg och Christian Lundahl konstaterar också i sin artikel *Kunskapsbedömningar som styrmedia* att kunskapsbedömningar är en fråga i tiden som har en viktig plats i utbildningssystemet. Författarna diskuterar hur kunskapsbedömningar alltmer har kommit att fungera som styrmedel och "meddelandesystem" i samhället och utbildningsväsendet. Därigenom har de både en sorterande, normerande, samordnande och frigörande funktion. Forskarna menar att det finns en stor brist på forskning om vad kunskapsbedömningar är och vilken funktion de fyller i skolvardagen. Författarna frågar sig om ökad kontroll av skolors resultat är ett effektivt styrmedel. Hur kan vi förstå relationen mellan läroplaner och bedömningskulturer och konsekvenserna av kunskapsbedömningar på olika nivåer i det decentraliserade utbildningssystemet?

Christian Lundahl har studerat kunskapsbedömning ur ett läroplansteoretiskt och historiskt perspektiv utifrån hur lärarkåren har betraktat och utvecklat kunskapsbedömningen jämfört med statens behov av att bedöma eleverna och kontrollera skolan. Han utgår från kunskapsbedömningar som en del av skolans läroplan med inriktning på senare årskurser. Kunskapsbedömning definieras som "de praktiker i vilka olika tekniker används för att producera utsagor om individers begåvningsmässiga förutsättningar och/eller om deras lärande i skolan". Christian Lundahl anser att man borde undersöka vem det är som bedömer och hur bedömningarna bidrar till att legitimera olika identiteter och positioner. Enligt Skolverkets utvärdering av förskolan 2008 påverkar läroplanstraditionen bedömningen i olika länders förskolor. Två olika läroplanstraditioner kan urskiljas. Den ena läroplanstraditionen introducerar skolliknande innehåll och metoder i förskolan, baseras på tydliga kunskapsmål och testar på förhand givna kunskaper och färdigheter. Den här traditionen finns bland annat i Australien, Kanada, Frankrike, Irland, Holland, Storbritannien och USA. Den andra läroplanstraditionen innebär att förskolans pedagogik influerar de första årskurserna. Den här traditionen finns framför allt i Norden och Centraleuropa, där man också ofta inspireras av Reggio Emilia-pedagogik.

Det förekommer i princip ingen kritisk reflektion över den pedagogiska dokumentationen. Man kan konstatera att den senare tidens ökade dokumentation och testande av barnen i förskolan visar en tendens till kursändring i riktning mot den skolinriktade läroplanstraditionen, eller möjligen en blandning av de båda läroplanstraditionerna.

Skolverkets utvärdering av förskolan hänvisar till OECD-studien *Starting Strong II* som ”konstaterar att de flesta länder i dag undviker att testa yngre barn”. Intressant i sammanhanget är att lokala kommun- och skolledare i Sverige har kritiserat Skolverkets utvärdering och argumenterar för mer kunskapskontroller av förskolebarn med hänvisning till läroplanen för förskolan.

Forskaren Viveca Lindberg menar att läroplanen för förskolan har bidragit till att individuella utvecklingsplaner har införts, på grund av att lärarna uppfattade att läroplanen ställde krav på dokumentation. Internationella undersökningar, riktlinjer för verksamhetens innehåll och hänvisningar till läroplanen, kan alltså användas som argument både för ökat och minskat kunskapstestande och dokumenterande i förskolan. Liknande synsätt, debatt och utspel på olika nivåer, med- och motkrafter i medier, är ett intressant framtida forskningsområde.

Bedömningens didaktik

Bedömning kan studeras utifrån frågorna varför, vad, och hur – det vill säga bedömningens didaktik. Frågor som då blir aktuella handlar om bedömningens funktion, syfte och legitimering. En fråga är: *Varför* ska man egentligen bedöma? Kanske för att bedömningen ger information, grund för återkoppling, motivation, kontroll och sortering. En annan fråga är: *Vad* ska bedömas? Ska man fokusera på produkt eller process, ska man bedöma ett ämnesrelaterat eller ämnesöverskridande innehåll, ska samspel eller självständigt arbete vara i centrum, ska man bedöma minneskunskaper eller fantasi, uppfinningsrikedom och kritisk förmåga? En tredje

fråga är: *Hur* ska sen bedömningen ske? Vilka redskap, arbetsformer och uttrycksformer behövs? Är det standardiserade prov och diagnostiska material, olika typer av dokumentation i form av observation, frågeformulär, loggböcker och portfolio?

Andra frågor om bedömningens didaktik handlar om vem, var och när. *Vem* ska göra bedömningen av vem, och för vem? Ska eleverna exempelvis bedöma sig själva, varandra eller bli bedömda av lärare, rektorer, inspektörer eller föräldrar? Eller är det så att lärarna och skolan ska bli bedömda av eleverna och föräldrarna? *Var* och *när* ska bedömningen ske? Ska den genomföras i skolan eller på fritiden, inne, ute, före, under eller efter aktiviteterna? Anders Jönsson visar i sin avhandling om autentisk bedömning i lärarutbildningen hur samma bedömning kan vara både formativ och summativ. Och Viveca Lindberg kommer fram till att forskningen i Sverige är tydligt inriktad på summativa bedömningar som underlag för nationella och internationella jämförelser. Hon menar att den skiljer sig från England och USA där det främst förekommer forskning om formativa bedömningar, som ska stödja inläringen. Lindberg efterlyser mer forskning om formativ bedömning.

Betyg och bedömning

Viveca Lindberg beskriver svensk forskning om bedömning under perioden 1990–2005. Forskningen gäller bedömningar och betyg inom det svenska utbildningssystemet, det vill säga bedömningar av kunskap från förskola till högskola. Hon konstaterar att fältet domineras av forskning som är inriktad på bedömning av äldre barn och

unga. Det är vanligt att nya och gamla former av bedömning förekommer parallellt i verksamheter, antingen som skillnader inom en skola och kommun eller som skillnader mellan kommuner och skolor.

Lindberg tar också upp bedömningen inom förskolan som har förändrats från utvecklingspsykologiskt grundade bedömningar till mer skolrelaterade. Tidigare blev förskolebarnen jämförda med modeller av det "normala" barnet inom olika utvecklingsområden och åldrar, medan man nu alltmer fokuserar på skolrelaterade färdigheter. Men det finns också exempel på att det gamla och nya förekommer parallellt.

I en tillbakablick över forskningen om pedagogisk bedömning ser Gunilla Svingby och Sofia Svingby en förändring. Tidigare har bedömningen fokuserat på elevers prestationer vid ett bestämt tillfälle men nu ser man bedömningen som en integrerad del i undervisningen. Bedömningen har gått från att söka efter individuella skillnader till att återkoppla till bedömnings-situationen, undervisningen och den studerande utifrån lärarens bedömning. Fokus glider över till elevernas egen medverkan i bedömningen av sin egen och kamraternas läroprocesser samt ett förnyat intresse för bedömning som samhällelig maktutövning. Kriterier för bedömning blir tydligare samtidigt som bedömningen fokuserar på gruppen och kamraterna. Forskarna hävdar att såväl lärarnas som elevernas bedömningsfärdigheter då behöver utvecklas. Observationer och dokumentation blir allt vanligare som underlag för olika typer av bedömning.

I dag finns det en stor tilltro till att olika typer av bedömning ska hjälpa lärarna att förbättra verksamhe-

ten och stödja elevernas lärande. Samtidigt blir bedömningen en viktigare del av styrningen av skolan. Lärarnas bedömningar ska tillsammans med nationella kunskapsmätningar dels ge stöd åt elevernas lärande, dels ligga till grund för likvärdiga betyg och skolornas kvalitetsgranskning. De kan också vara grunden för elevers och vårdnadshavares skolval. Forskaren Helena Korp lyfter speciellt fram en annan forskares, Dylan Williams, bidrag. Han visar exempel på att elever som får återkoppling av mer kvalitativ och framåtsyftande karaktär blir bättre beredda till vidare ansträngning och utveckling än elever som bara får sifferomdömen eller beröm.

Det finns inte så mycket forskning om bedömning i grundskolans tidiga år. Ett undantag är Maj Törnvalles avhandling *Uppfattningar och upplevelser av bedömning i grundskolan* där hon intervjuat 45 elever från årskurs 1–9 och i en enkät fått lärares syn på bedömning. Studien visar att eleverna uppfattar att bedömning görs för andra än dem själva, exempelvis för att läraren ska kunna kontrollera eller för att informera föräldrarna. De yngre eleverna förstår att de bedöms i samband med prov, medan de äldre är medvetna om att de bedöms även i andra sammanhang. Att lärarna också bedömer elevernas förmåga att ta ansvar, vara ordentliga och visa intresse verkar eleverna vara omedvetna om. Lärarnas viktigaste bedömningsunderlag bestod av skriftliga prov och arbetet med läroboken.

Läxor som bedömning

I en studie av Ingrid Westlund framförde eleverna att de tyckte att läxor tog alldeles för mycket av den fria tiden.

De uppgav att de hade läxor varje dag, många även över lördagar och söndagar. Westlund kom fram till att många elever såg skolan som en viktig social arena, dit man gick för att umgås. Skolarbete kunde man lika gärna göra hemma. Om det är så att tiden i skolan går åt till annat, om lärarna måste ägna så mycket tid åt livskunskap så att det i förlängningen blir föräldrarna som undervisar i matematik, då är det något fel, säger hon.

I *Läxan en svårfångad företeelse* skriver Ingrid Westlund att eleverna har ett faktiskt eget ansvar för sina studier, enligt läroplanen. Hon diskuterar läxor som möjlighet eller brist. Vuxna kan se pedagogiska vinster med läxor, eftersom eleverna lär sig att planera och ta ansvar. Men till skillnad från de äldre eleverna ser de yngre ”ingen koppling mellan läxor och ansvarstagande och planeringsförmåga”. Lärarna upplever ett tungt ansvar för att få eleverna att klara av målen. Ingrid Westlund framhåller att pedagogerna är den näst sista utposten för att garantera att målen uppnås och eleverna är den sista. Därför hamnar det faktiska ansvaret till stor del på eleverna som ska utföra sina läxor. Läxor kan med andra ord tolkas som en självdisciplinerande styrningsteknik där barns egenansvar betonas och blir framträdande.

Forskarna Ulf Leo och Daniel Pettersson ser läxor som en oreglerad bedömning i fyran till åttan. Deras studie visar att det ofta saknas en dialog mellan lärare, elev och föräldrar om läxornas funktion och syfte, och framför allt saknas forskning om alla som är involverade i läxarbetet och hur läxor påverkar relationerna dem emellan. Några år tidigare konstaterade forskaren Jan-Olof Hellsten att läxor var ett dominerande inslag i elevers arbets-

miljö som i hög grad påverkade deras fritid. Detta till trots, nämns läxor nästan inte alls i pedagogisk litteratur och när den behandlas ifrågasätts den inte – samtidigt värderas den högt.

Forskaren Maria de Carvalho problematiserar relationen hem och skola och beskriver en situation där många familjer är maktlösa. Föräldrars ojämlika förutsättningar att stödja barnets lärande och skolarbete bidrar till ökade utbildningsklyftor och ojämlikhet. Hon menar att hemmet inte är någon utbildningsinstitution, och ifrågasätter utbildningspolitiken och skolans intrång och självskrivna rätt att beslagta tid i hem och familjeliv. I detta ljus riskerar läxor som oreglerad bedömning, i motsats till uttryckta intentioner, att bidra till ökade utbildningsklyftor. Eva Österlind framhåller att läxor, liksom eget arbete, förstärker social snedfördelning genom föräldrars skiftande förutsättningar att ge barnen stöd i läxarbetet.

I en avhandling om engagerat föräldraskap belyser Lucas Forsberg barnfamiljers vardagsliv. Han har studerat hur 16 svenska medelklassföräldrar förstår och utformar sitt föräldraskap i vardagen. Forsberg konstaterar att läxläsning är den dagliga syssla som orsakar mest konflikter mellan föräldrar och barn.

Forskarna Laid Bouakaz och Sven Persson diskuterar frågan om inflytande och läxhjälp för barn till föräldrar med minoritetsbakgrund. Föräldrarna tycker att det är svårt att lära barnet göra läxan på det sätt som läraren vill. I en artikel beskriver de att skolan dels kan hjälpa till med läxan, dels stärka barnens modersmål och vara en plats där de kan känna sig stolta över sin kultur och sitt ursprung.

I en studie av individuella utvecklingsplaner av forskarna Ann-Christine Vallberg Roth och Annika Månsson framkommer att bedömningar, värderande utsagor och framåtblickande mål om läxor och läxarbete förekommer i många planer. Några exempel:

Jobba hårt med läs- och skrivläxa samt eng-läxa. Vara noggrann med texter och lägga extra mkt tid på eng-läxan. Dan ska läsa minst 2 böcker innan jul.

Erik måste börja räkna hemma också. Ett minimikrav är att han gör läxorna varje vecka.

Göra läxan hemma utan att bli sur.

Det är intressant att det i den samtida debatten har framgått att vårdnadshavare och barn i förskolan också får läxor. "Föräldrarna får hemläxor, som nattsageläsning för barn som är 'sena' med språket, eller skogspromenader för dem som ligger 'efter' i den motoriska utvecklingen", skriver Göteborgsposten. Det framgår att många erbjuder läxhjälp i anslutning till fritids- och idrottsutövande av privata konsulter. Läxor som bedömning är med andra ord ett viktigt framtida forskningsområde både när det gäller förskola, skola, hem, fritid, till exempel föreningsliv, fritidshem och kompletterande skolaktiviteter och marknad.

Skolverket konstaterar i en kunskapsöversikt att orsakerna till försämrade skolresultat i dag jämfört med tidigt 1990-tal bland annat kan förklaras utifrån en ökad *individualisering* med förändrade elev- och lärarroller, mer eget arbete och mindre lärarledd undervisning, vilket gör

att stödet hemifrån blivit allt viktigare. Sammantaget har den sociala bakgrunden fått ökad betydelse. Effekterna av förändringarna är att skolan blivit allt mindre likvärdig. Stöd från hemmet har fått större betydelse eftersom skolan blivit sämre på att kompensera för elevernas olika förutsättningar och sociala bakgrund. I sammanhanget blir det viktigt att forska om hur barn, föräldrar och lärare hanterar situationen med alltmer bedömning och dokumenterande.

Pedagogisk dokumentation i förskolan

Hillevi Lenz Taguchi framhåller i sin avhandling *Emanicipation och motstånd: Dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan* att observationer och dokumentation av barn har använts i Sverige under hela 1900-talet med olika syften. Hon menar att skolan i dag främst använder observation och dokumentation, för att utvärdera pedagogik och för att synliggöra barns kompetens och inlärninng. Pedagogisk dokumentation beskriver hon som ett kollektivt arbetsverktyg som bygger på gemensamma reflektioner. Hon undersöker om "pedagogisk dokumentation kan förstås som ett sätt för barn och pedagoger att 'ta makten' över sitt lärande och sin praktik", det vill säga hur dokumentationen i förskolan kan användas i förändringsarbete. Hon framhåller att det som en följd av en långtgående decentralisering blev ett ökat intresse för olika former av observations- och dokumentationsformer som underlag för utvärdering under 1990-talet. En vanlig dokumentationsform som infördes under 1980-talet var en pärm för varje barn som ofta hette "Min bok" eller "Boken om mig". Hon ser att

bedömningar i skolan har förändrats från en yttre normaliserande blick till en inåtvänd självkontroll. Makten och styrningen har gått från det statligt centraliserade samhället till "kontroll som produceras av det individuella subjektet och utövas som självdisciplinära processer baserade på föreställningar om 'självförverkligande' och 'frigörandet av det individuella subjektet'".

Karin Alnervik diskuterar frågan om att utveckla pedagogisk dokumentation med hjälp av handledning. Hon beskriver också Reggio Emilia som en filosofi och förebild som människor från hela världen blivit inspirerade av i arbetet med pedagogisk dokumentation. Hon nämner forskaren Howard Gardner som framhäver att den dokumentation som framställs i Reggio Emilia synliggör lärandet där pedagogerna har ett starkt visuellt intresse. Karin Alnervik menar att förskolan haft svårt att utveckla arbetet med pedagogisk dokumentation delvis beroende på att "dokumentation förknippas med barnobservationer som i dag ofta utvecklas till individuella utvecklingsplaner". Utvecklingstänkandet genomsyrar teorier och praktiker kring barn och är så självklart att det kan vara svårt för förskolepersonal att upptäcka detta själva. Hon tror att handledning kan hjälpa personalen att utveckla dokumentation till pedagogisk dokumentation, genom att personalen kommer närmare barnen och inte bara reflekterar över barns utan också vuxnas läroprocesser. Vuxna behöver lära sig mer om barns lärande och dialogen med kollegor.

Andra forskare som skriver om dokumentation är exempelvis Christina Wehner-Godées i boken *Att fånga lärandet: Pedagogisk dokumentation med hjälp av olika*

medier. Hon menar att bedömningar är oundvikliga och kan ge oss hjälp att utveckla eleverna. Flera forskare menar att Reggio Emilia-inspirerad dokumentation, bland annat så kallad spalt-dokumentation, är innehållsrik och meningsfull. Ann Åberg och Lenz Taguchi har skrivit boken *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. I boken beskrivs hur pedagogiken i förskolan kan utvecklas genom Reggio Emiliainspirerad dokumentation. Författarna väver samman konkret vardagsarbete med ett teoretiskt tänkande. I skriften *Varför pedagogisk dokumentation?* beskriver Lenz Taguchi pedagogisk dokumentation som ett värdefullt arbetsverktyg. Bakgrunden till synsättet bygger på mångåriga erfarenheter i den norditalienska staden Reggio Emilias kommunala barnomsorg. Författaren menar att pedagogisk dokumentation är ett verktyg som kan förändra både det pedagogiska förhållningssättet och pedagogiken. Lenz Taguchi förespråkar ett synsätt på kunskap och makt där allt är föränderligt och vi alla är delaktiga i förändringen. Pedagogisk dokumentation kan lyfta fram pedagogen och barnet som medkonstruktörer av kunskap och kultur.

I boken *Från kvalitet till meningsskapande: Post-moderna perspektiv – exemplet förskolan* finns kapitlet ”Pedagogisk dokumentation: En praktik för reflektion och demokrati”. Författarna anser att den pedagogiska dokumentationen utmanar de dominerande föreställningarna. De menar att den pedagogiska dokumentationen kan demokratisera förskolans verksamhet och ge ”institutionerna möjlighet att vinna en ny legitimitet i samhället”.

Vi har beskrivit pedagogisk dokumentation som ett vitalt redskap för att skapa en reflekterad och demokratisk pedagogisk praktik. ... Pedagogisk dokumentation bidrar också till förskolans demokratiska projekt /.../ genom att ge förutsättningar för pedagoger och andra att engagera sig i dialog och förhandlingar när det gäller pedagogiskt arbete. Genom att göra pedagogiskt arbete både synligt och till föremål för demokratisk och öppen debatt, ger pedagogisk dokumentation institutionerna möjlighet att vinna en ny legitimitet i samhället.

I samma kapitel beskriver författarna pedagogisk dokumentation som riskfyllt. De menar att det kan finnas risker med att lärarna klassificerar och kategoriserar, vilket ger lärarna makt och kontroll över barnets identitet.

I en engelsk studie beskrivs dokumentation som ett sätt att involvera föräldrar i barnens lärande i förskolan. Föräldrar och personal träffas en gång i veckan för att prata om barnet i hem och förskola för att planera, stödja och utvidga barnets lärande. Föräldrarna dokumenterar barnet, i hemmets intima sfär, på ett sätt som följer förskolans observations- och dokumentationsmodell. På samma sätt som Reggio Emiliainspirerad forskning ges en mycket positiv bild av föräldrar och lärare som samarbetsparter för barnets bästa. Frågan är vad ett sådant hårt drivet samarbete för att öka barnets prestationer och lärande i "livets alla vrår" kan leda till och hur bedömningen kan gynna eller missgynna olika barn.

Forskaren Jan-Erik Johansson framhåller betydelsen av att dokumentera pedagogiken och arbetet inom barnomsorgen i ett historiskt perspektiv. Han beskriver

dokumentation som ett redskap för att kunna se och förstå den dagliga verksamheten. Boken vänder sig till lärarstuderande och verksamma i förskolan och beskriver bland annat hur man tar hand om fotografier och föremål, söker historiska källor, gör arkivstudier och genomför intervjuer.

Dokumentation har fått en prioriterad position som arbetsmetod i förskolan. Detta poängterar Anne-Li Lindgren och Anna Sparrman i sin artikel *Om att bli dokumenterad: Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation*. De menar att det saknas etiska diskussioner om vad dokumentationen innebär för de barn som blir dokumenterade. De argumenterar för att barn som dokumenteras bör få samma skydd som forskare erbjuder barn som deltar i forskning. De frågar sig om inte barn ska ge informerat samtycke när de deltar att de får information och kan välja att delta eller avbryta när som helst, att de erbjuds anonymitetsskydd och att användningen av materialet är fastställt och redovisat från början. Författarna tar inte ställning till om dokumentation ska användas i verksamheten eller inte, utan de vill snarast kritiskt granska vad som görs med dokumentation utifrån ett barnperspektiv i förhållande till intentionerna i läroplanen.

Portföljmetoden

Det finns en hel del skrivet om portfolio i förskola och skola som inte är forskning, men väl beprövad erfarenhet. En del böcker är positiva, till exempel följande böcker: *Eleveportfolio: Pedagogisk dokumentation för ökad framgång åt alla* av Roger Ellmin och Lennart Josefsson,

Portfolio – ett porträtt av utveckling och lärande för en hälsosam skola och *Portfolio – att stödja lärandet i en skola för alla*, båda av Roger Ellmin och Birgitta Ellmin. Flera skribenter diskuterar om det är möjligt för barn och föräldrar att säga nej tack till att delta i dokumentationen eller att när som helst begära att dokumenterandet av barnet avbryts. Forskarna Eva Jungkvist och Marie Sandell skriver:

Portfoliomethodiken är en demokratisk arbetsform, ett sätt att ge eleverna både verkligt inflytande och möjlighet att ta ansvar för sin egen kunskapsutveckling – genom att sätta upp mål, planera, dokumentera, reflektera och utvärdera.

Lars Lindström skriver om portfolio som bedömningsinstrument i sin artikel *The multiple uses of portfolio assessment*. Han konstaterar att portföljmetoder vare sig är något nytt eller unikt instrument i skolan. Med utgångspunkt i konst- och hantverksämnen identifierar han sex användningsområden:

1. ansöknings- och examensinstrument
2. professionsutveckling när lärare jämför bedömningar av samma material
3. verktyg i målutvärdering på systemnivå
4. instrument för att utveckla kunskaper att värdera sig själv
5. verktyg för forskning om studenters kreativa förmågor
6. instrument i lärarutbildningen för att följa studenternas utveckling.

I en rapport för Skolverket skriver Lars Lindström, Leif Ulriksson och Catharina Elsner om *Portföljvärdering av elevers skapande i bild*, där de har hämtat material från elevers bildskapande från årskurs 2, 5 och 9. Forskarna ville dels beskriva hur den skapande förmågan utvecklas under olika årskurser, dels ville de pröva nya utvärderingsmetoder med portföljvärdering och kriterierelaterad bedömning enligt rådande betygssystem.

En kritik mot portföljmetoden framträder i en artikel om portfolio i skolan av forskaren Jonas Gustafsson. Han visar hur portfolion skapar genomskinlighet för lärarna samtidigt som den riskerar att skapa dimridåer för eleverna. Syftet med dokumentationen och uppmaningar att dokumentera allt som sker under ett projekt kan framstå som oklart. Man riskerar att upplösa gränsen mellan det privata och det som är angeläget för skolan. Har inte eleven rätt till sina egna tankar? Vidare menar han att portföljerna också påverkar hur skolan klassificerar och sorterar kunskap. Jonas Gustafsson framhåller att portföljmetoden kan ses som en del i en dold läroplan inflyttad i talet om kunskapsutveckling och reflektion över det egna lärandet, en självreglerande styrningsteknik där eleverna lär sig att vara generösa med sina privata sidor.

Utvecklingssamtal och individuella utvecklingsplaner

Under större delen av 1900-talet fick barn i Sverige betyg från den första till den sista årskursen. På 1980-talet begränsades betygsättningen och de sex första årskurserna gjordes betygsfria. Från 1994 begränsades sedan betygsättningen till de två sista åren i grundskolan sam-

tidigt som utvecklingssamtal blev ett obligatoriskt inslag i hela grundskolan. År 1998 infördes även individuella utvecklingssamtal i läroplanerna för förskolan och förskoleklassen. Dessförinnan förekom motsvarande samtal i form av föräldrasamtal i förskolan och kvartssamtal i grundskolan, vilka introducerades på 1970-talet. I utvecklingssamtalen är både lärare, vårdnadshavare, barn och elever delaktiga. Motivet för införandet var bland annat en ökad dialog och ökat inflytande för de olika parterna om barnens framtidsytande lärande, utveckling och skolarbete.

I en socialantropologisk undersökning av barn från förskoleklass till årskurs 5, belyser Åsa Bartholdsson utvecklingssamtal och företeelsen med skriftliga kontrakt som upprättas mellan föräldrar och skola. I skolornas enkätfrågor som föräldrar och elever besvarade inför utvecklingssamtalet var cirka 70 procent frågor om elevens personliga utveckling, medan bara 30 procent handlade om elevens ämnes- och kunskapsinnehåll. Åsa Bartholdsson såg en tendens att skolan utökade sitt fostrande territorium, samtidigt som föräldrarna fick ökat ansvar för traditionellt skolinnehåll. "Utvecklingssamtalets fokus förskjuts då från elevens skolprestationer till elevens person". En elev i intervjumaterialet tyckte att frågor om hennes primära behov, som exempelvis berörde vad hon åt, drack och hur mycket sömn hon fick, var kränkande.

Forskarna Gunnel Lindh och Agneta Lindh-Munther beskriver utvecklingssamtal utifrån 245 enkäter och 40 intervjuer med elever i årskurs 6. Eleverna ser främst att de i utvecklingssamtalet blir bedömda för sina insatser

i ett bakåtblickande perspektiv och att bedömningen främst är till för föräldrarna. Forskningen framhåller också att elever kan känna sig personligt anklagade av bedömningarna och att barn kan ha svårt att ur bedömningarna skilja på sak och person. I sammanhanget är det viktigt att uppmärksamma frågor om vad dokumentationen innebär för barnens självbild och identitetsutveckling.

Forskaren Elisabeth Nordin-Hultman skriver om planeringsunderlag för utvecklingssamtal, och påpekar att barnen under det senaste decenniet trätt ”in under en ny genomlysande blick”. Elisabeth Nordin-Hultman, som studerar förskolans pedagogiska miljö, menar att det har skett en ”alltmer genomgripande bedömning av varje barn”. Barn i förskolan diagnostiseras i allt större utsträckning och det är vanligt att problemen förläggs hos barnet.

Forskaren Ann-Marie Markström framhåller att barn genom involvering i förberedelser av utvecklingssamtal i hem och förskola uppmuntras ”i granskningen av sig själva. Barnet uppmuntras till att göra en metarefleksion över sina egna prestationer och sin utveckling, genom att göra jämförelser med vad han/hon klarar av i olika hänseenden, ofta i förhållande till sig själv vid tidigare tillfällen”.

Individuella utvecklingsplaner dyker upp på kommunal nivå i slutet av 1990-talet. Individuella utvecklingsplaner som utformas som ”avtalskontrakt”, och undertecknas av vårdnadshavare, lärare och barn, kan betraktas som den hårdaste regleringen av individer i förskolans och skolans historia. Detta är intressant med tanke på att vi i vår tid talar om en avreglerad skola. Regleringen

tycks ha ändrat karaktär och glidit från skola till individ, från skolreglering till individ- och självreglering.

Med utgångspunkt i regleringen av den individuella utvecklingsplanen i Sverige kommer elever sammantaget ha blivit bedömda, värderade och positionerade i cirka 30 individuella utvecklingsplaner när det slutar grundskolan och gör sitt gymnasieval då ingår också möjliga individuella utvecklingsplaner i förskolan. Fenomenet med individuella utvecklingsplaner sprider sig också till olika sektorer och sociala rum och har en tendens att täcka in stora delar av barnens liv, skriver forskarna Ann-Christine Vallberg Roth och Annika Månsson.

Forskaren Ingela Elfström belyser frågor om bedömning och pedagogisk dokumentation i sin avhandling *Varför individuella utvecklingsplaner? – en studie om ett nytt utvärderingsverktyg i förskolan*. Syftet var att studera framväxten, syftet och innehållet i de individuella utvecklingsplanerna. Vilka synsätt på barn kunskap och lärande framträdde? Datamaterialet bestod av dokument, mallar för individuella utvecklingsplaner och diskussionsunderlag till utvecklingssamtal, och intervjuer med 14 pedagoger i fem kommuner. Framväxten av individuella utvecklingsplaner i kommunerna byggde på kommunala och lokala initiativ. Dokumenten fokuserar på olika sidor hos barnet. Hon menar att verksamheten tas för given och miljön ifrågasätts inte i dokumenten. Hon identifierar framför allt två typer av bedömning: dels utvecklingspsykologiskt grundade bedömningar om barnets motoriska, språkliga, sociala, emotionella och logiskt-matematiska utveckling, dels verksamhets- och läroplansstyrda bedömningar. Barnen framträder i den

senare typen av bedömningar som mer aktiva i fråga om sin egen utveckling. I den första typen framstår bedömning och beskrivning av barnet mer som en förutbestämd inre utvecklingsprocess som kan prickas av på checklistor och mallar. Detta blir styrande för vad lärarna uppmärksammar i sina bedömningar av barnen, vilket också får konsekvenser för utformningen av verksamheten.

I Skolverkets utvärdering av förskolan 2004 förstärktes intrycket att dokumentationen av det enskilda barnets utveckling hade ökat. Och i utvärderingen 2008 framgick att framväxten av individuella utvecklingsplaner hade ökat lavinartat samtidigt som testandet av förskolebarns prestationer hade brett ut sig rejält. Utbredningen av individuella utvecklingsplaner hade växt från 10 till 48 procent av Sveriges kommuner under den senaste femårsperioden.

Angränsande forskning om individuella utvecklingsplaner och åtgärdsprogram visar att det finns stora likheter mellan dokument som åtgärdsprogram och individuella utvecklingsplaner. Forskaren Ingela Andréasson visar hur starkt ordets makt är och vilken betydelse skolan har som identitetsförmedlare i hur lärarna formulerar sig i åtgärdsprogram. Kristian Lutz är kritisk till hur skolan bedömer avvikande förskolebarn i sin fallstudie om utvecklingsbedömningar av yngre barn. Han diskuterar relationen mellan begreppen utveckling, avvikelse och särskilt stöd i förskolan. I undersökningen får man läsa bedömningar av barn i förskolan som kategoriseras som "barn i behov av särskilt stöd". Kristian Lutz diskuterar frågan om vad som är normalt ur ett samhällsperspektiv och kopplar det till olika aktörers och professioners utrymme att formulera "sanningar" om avvikelser. I sin

doktorsavhandling vidareutvecklar Kristian Lutz innehållet utifrån tre sammanhang: policynivå, administrativ nivå och verksamhetsnivå.

Beslut om en ny utformning av den individuella utvecklingsplanen trädde i kraft 1 juli 2008. Enligt den tidigare bestämmelsen skulle skolan endast ge skriftlig information om hur elevens fortsatta utveckling skulle stödjas och stimuleras. I den nya skrivningen ska nu skolan ge skriftlig information om elevernas kunskaper i relation till målen i varje ämne som eleven får undervisning i. Förändringen innebär också att betygsliknande omdömen kan ges redan i tidiga årskurser. Det är rektor som beslutar om den närmare utformningen av omdömena och det är rektor som avgör om omdömen ska ha betygsliknande karaktär. Den individuella utvecklingsplanen ska alltså innehålla omdömen om elevernas kunskapsutveckling i varje ämne som de fått undervisning i från årskurs 1. Även andra uppgifter om elevens skolgång kan förekomma om rektor beslutar detta. I lärarutbildningsbetänkandet påpekas därför att det är angeläget att lärarstuderande får stöd ”om hur sådana omdömen kan utformas så att de ger elever och föräldrar relevant information, utan att de får negativa verkningar för elevernas fortsatta utveckling”. På detta område finns ett stort behov av forskning.

Forskning om individuella utvecklingsplaner i förskola, förskoleklass och skolor visar att planerna framför allt innehåller bakåtblickande bedömningar och utvärderande beskrivningar av barnet. Formuleringarna utgår mer från mål att uppnå för de enskilda barnen än mål att sträva mot för verksamheten. Det betyder att summativ

och formativ bedömning lever i samexistens i de individuella utvecklingsplanerna med en slagsida åt den summativa bedömningen. Detta trots att hela fenomenet med individuella utvecklingsplaner introducerades med argumentet att förstärka den formativa bedömningen när den individuella utvecklingsplanen reglerades genom tillägg i grundskoleförordningen 2006.

Forskning om förskola och förskoleklass visar många exempel på bedömningar av behovsbrister som är utvecklingspsykologiskt grundade, kunskaps- och betygslänkande bedömningar i vilken grad barnet når målen, personinriktade bedömningar barns personliga egenskaper som i vissa fall kan vara integritetskränkande, samt självbedömningar till exempel ”jag kan”, ”jag tycker”. Bedömningar och utvärderingar av enskilda barns resultat och prestationer kan strida mot förskolans läroplan. Men i forskningen förekommer också en variation där det i några fall kan utläsas mer öppna och verksamhetsinriktade bedömningar. En prestation kan handla om både slutresultatet och hur lärandet och arbetet fortskrider under tiden det pågår. Att så många bedömer prestationer beror på att man bara bedömer det som uttrycks. ”Vi kan aldrig värdera kunskap och kompetens hos en individ som inte uttrycker den på något sätt, skriver forskaren Peter Nyström. Prestationen är alltid avgränsad i tid, rum och sammanhang, och utförs inte alltid under de bästa förhållanden.

I Skolverkets rapport om individuella utvecklingsplaner och ämnesbedömningar, som publicerades våren 2010, överensstämmer mönstret med tidigare forskning. Rapporten utgår dels från dokumentationen från 80

skolor där rektorer och lärare gjorde urvalet av dokument, dels en intervjustudie på fyra skolor med lärare, rektorer, föräldrar och elever, samt svar från en rikstäckande enkät till 1 800 skolor. I rapporten framgår bland annat att personliga omdömen är vanliga, att beskrivna insatser saknas och att ansvaret läggs på elever och vårdnadshavare. ”Genomgående uttrycker eleverna att ansvaret för att de uppfyller målen främst ligger på dem själva”, skriver rapportförfattarna. Både summativa och formativa omdömen förekommer, med övervikt åt de summativa bedömningarna. Vidare framhålls att individuella utvecklingsplaner är ett stöd för målstyrning och måluppfyllelse och att majoriteten av professionella är positiva till skriftliga omdömen. Även elever och föräldrar är positiva. Här vore det intressant med utvidgade studier om lärares, föräldrars och elevers syn på individuella utvecklingsplaner och skriftliga omdömen.

Även om den formativa bedömningen ska vara framtidsytande utgår den i praktiken från en bakåtblickande och nutidsförankrad bedömning. I det sammanhanget kan man säga att individuella utvecklingsplaner utmanar begreppen summativ och formativ bedömning genom att göra en framtidsytande bedömning, formulera mål i en plan för lärande och formulera insatser för utveckling framåt i tiden. Forskarna Ann-Christine Vallberg Roth och Annika Månsson föreslår termen ”transformativ bedömning”. En transformativ bedömning kan då beskriva hur verksamheten kan ge förutsättningar för varje barns vidareutveckling. Begreppet kan inbegripa mer av plan och mål än av utvärdering, där målen formuleras av barn, lärare och vårdnadshavare tillsammans.

Fokus på test och diagnosmaterial

Historiskt perspektiv

Forskaren Thom Axelsson skriver om intelligenstest i ett historiskt perspektiv i sin avhandling *Rätt elev i rätt klass: Skola begåvning och styrning 1910–1950*. Hans avhandling granskar sociala och institutionella sammanhang där man tyckte att intelligenstesterna var användbara.”Perspektivet har varit att makt och vetande är det som i en given tid formulerar vad som är att betrakta som ett problem i ett samhälle”. I avhandlingen analyserar Thom Axelsson olika typer av arkivmaterial, tidskrifter, tidningar och skriftserier, och statliga utredningar. Med hjälp av intelligenstesternas olika instrument, kategoriseringar och tekniker slog man fast vem som var begåvad, och sorterade fram normala och avvikande barn. Thom Axelsson visar att gränsdragningen och kategoriseringen av elever förändrades från en uppdelning efter kön, geografi och ekonomiska förutsättningar till en uppdelning efter begåvning.

Man diskuterade sedan skolans organisation utifrån intelligens i en normalkurva. Samtidigt som vi fick en gemensam bottenkola skiljdes oftare elever och klasser åt, vilket man motiverade med att eleverna var olika begåvade. Det viktiga var att placera rätt elev i rätt klass, eftersom den framväxande välfärdsstaten krävde nya sätt att styra medborgaren. Thom Axelsson visar att intelligens då definierades som förmågan att anpassa sig till kringliggande omständigheter. Att anpassa sig till det centraliserade samhället var något som utmärkte den goda medborgaren under den här tiden.

Tester och diagnosmaterial

För att värdera elevers läs- och skrivförmåga beskriver forskarna Anita Pehrsson och Eva Sahlström ett stort antal tester och diagnosmaterial i rapporten *Kartläggning av läsning och skrivning ur ett deltagarperspektiv: Analysverktyg för alla*. Syftet är att studera vilka aspekter av läsande och skrivande som testen vill synliggöra, vilka rekommendationer om metoder man föreslår samt ge förslag till hur en kartläggning av läs- och skrivförmågan med specialpedagogisk inriktning borde se ut. Forskarna går igenom de 30 vanligaste testen som finns på den svenska marknaden för att värdera barns läs- och skrivförmåga. Urvalet bygger på de tester som inte kräver någon särskild utbildning för att användas. Testerna riktar sig både till elever i tidiga årskurser, i något fall även förskolebarn (fem år), och till senare årskurser ("högstadiet" och gymnasiet). Forskarna delar upp testerna i två huvudkategorier: inte normerande och normerande. De normerande testerna utgör två tredjedelar av materialet och utgår från ett grammatiskt perspektiv på språket med i princip enbart ett rätt svarsalternativ där texten nästan uteslutande förstås på ett sätt. De inte normerande testen tar hänsyn till deltagarnas erfarenheter och kunskaper på olika sätt.

Författarparet Pehrsson och Sahlström väcker den viktiga frågan om hur testerna påverkar den utvärderades självbild. "Det är viktigt att ställa sig frågan på vems villkor en utvärdering sker!", skriver de. De menar att lärare måste ta ett deltagarperspektiv, vilket innebär att läraren i sin undervisning ska utgå från elevens kunnande, tänkande och förståelse av skriftspråket. Däremot ifrågasät-

ter författarna inte sin kategorisering med normerande och inte normerande test. De beskriver exempelvis inte tester som en företeelse som i sig alltid kan betraktas som normerande och som ger uttryck för ett specifikt synsätt på barn, kunskap, kommunikation och "vilka erfarenheter och perspektiv som ska värderas i samhället", vilket forskaren Helena Korp skriver om. Man kan alltid se test och diagnostiska material som styrande i en viss riktning, med ett specifikt syfte, innehåll, konstruktion och genomförande. Och de är alltid normerande eftersom man alltid bedömer och följer upp det genomförda testet.

Jämförande internationella studier av läsförmåga har pågått sedan 1970-talet och Sverige har deltagit i samtliga. Forskaren Karin Taube konstaterar att svenska elever fortfarande är goda läsare i en internationell jämförelse, men att det finns tecken på att läsförmågan blivit sämre hos de yngre läsarna, vilket framgår av den internationella läsarundersökningen PIRLS. Anledningen till försämringen kan enligt rapporterna bland annat bero på förändrade läsvanor, lägre kompetens och erfarenhet hos lärarna, samt att andelen lärarledd undervisning i skolämnet svenska har minskat till förmån för enskilt arbete för eleverna.

I svenska och svenska som andraspråk har Skolverket utformat ett diagnosmaterial som kallas *Nya Språket lyfter!*, vilket består av en lärarhandledning för löpande observationer samt ett observationsschema för eleven. Materialet har ersatt det tidigare *Språket lyfter!* Skolverket har också tagit fram ett diagnosmaterial i matematik, *Diamanten*, som består av analysscheman i matematik

för åren före årskurs 6 och diagnostiska uppgifter i matematik för de tidiga åren. Framöver behövs forskning som fokuserar dessa material.

Tester i förskolan

Individutvärdering sammanknippas främst med test av olika slag ... Denna typ av individuella test och prov är inte vanliga i förskolan.

HOLMLUND & RÖNNERMAN, 1995, S. 49

Det tycks ha hänt en del på "testområdet" i förskolan sedan 1995 när ovanstående rader publicerades. Enligt Skolverket används diagnos- och bedömningsmaterial för att testa och följa barns språkutveckling på de flesta förskolor i 60 procent av Sveriges kommuner. Skolverket konstaterar att flera använder olika typer av diagnoser och material för att bedöma enskilda barns utveckling i förskolan. Detta material är framför allt kopplat till kommunernas språkutvecklande satsningar. En konsekvens är att lärarna blir mer observanta på barnens språkliga utveckling. En annan konsekvens är att de olika typerna av testmaterial kan leda till att barns prestationer blir bedömda på ett sätt som ibland kan strida mot intentionerna i förskolans läroplan.

En tämligen vildvuxen flora av olika bedömningsinstrument har utvecklats i förskolan. Gemensamt för de flesta är att de betonar att syftet är att stödja barnen och utveckla deras kompetens. Många framhåller att det inte är barnen som ska bedömas utan själva verksamhe-

ten, men i praktiken är det ofta barnens färdigheter och förmågor som observeras och mäts. Eventuella åtgärder riktas också mot barnen. En del material vänder sig till grundskolan medan andra är inriktade på förskolan och förskoleklassen.

I bedömningsmaterialet för skolan och förskolan förekommer namn på författare (som kan vara forskare vid olika institutioner) och utgivande förlag. Med tanke på att det finns relativt lite forskning på området är det viktigt att undersöka om bedömningsmaterial bygger på forskning. I materialet förekommer hänvisningar till forskning, men inte till kritisk forskning. Det ger snarare intryck av att stödja det material som man marknadsför. Sannolikt utgår bedömningsmaterialet också från beprövad erfarenhet, tilltro, ideologiska motiv eller trender.

Här behövs mer kritisk forskning, inte minst forskning som utgår från barnets vardagssituation både i och utanför skolan och utifrån att det enskilda barnets resultat inte ska utvärderas i förskolan.

Hur samstämmiga är resultaten?

Det är svårt att jämföra resultaten i all forskning som presenterats här. Forskningen representerar en mycket bred ansats både vad gäller teorier och metoder.

Det är intressant att notera att trenden med den ökade dokumentationen, bedömningen och inspektionen tycks svepa över samtliga skolformer oavsett om verksamheterna styrs av olika nationella regler och har skiftande placeringar på olika rankingslistor. Här kan vi fråga oss om det möjligen är så att olika rankingslistor får olika status och kraft. Kan det exempelvis vara så att rankning genom internationella kunskapsbedömningar inriktade på senare årskurser helt dominerar medierapporteringen jämfört med rankning av förskolan, förskoleklassen och tidiga skolår?

Det är också intressant att forskningen visar att bedömningar och kunskapsmätningar starkt bidrar till likriktning och standarder, oavsett om de är internationella eller lokala eller gäller individer.

Viveca Lindberg menar att bedömningsstudierna i hennes artiklar under perioden 1990–2006 representerar ett fåtal studier, ett fåtal lärare och elever, olika skolämnen, i varierande sammanhang (från förskola till gymnasieskola). Hon efterlyser en mer samlad bild av svaren på frågor som: "Vad bedömer läraren? Vilka redskap använder lärare för sina bedömningar? På vilka grunder ges omdömen om eller betyg på elevernas kunskaper? I vilka

sammanhang kommuniceras lärarnas bedömningar till elever, deras vårdnadshavare och kollegor och hur görs detta?”.

Många verkar vara överens om att dokumentation, tester och bedömning har ökat i omfattning och spridning. Skolverkets utvärderingar med enkätstudier som inkluderar Sveriges samtliga kommuner över tid är i sammanhanget möjliga avläsare för tendenser och trender.

Forskaren Dylan Wiliam konstaterar att det finns samstämmiga forskningsresultat som visar att muntliga omdömen främjar lärandet bäst. Omdömena bör vara beskrivande och handla om vad elever behöver göra för att bli bättre och inte om hur bra de har gjort ifrån sig – det vill säga en framåtblickande snarare än en tillbakablickande bedömning och värdering. Omdömena bör innehålla förslag på framtida insatser och eleverna bör få återkoppling direkt i lärandesituationen med fokus på vad som behöver göras för att utvecklas och nå bättre resultat. De här samstämmiga resultaten är intressanta att jämföra med den tillbakablickande skriftliga och dokumenterade bedömningen som tycks öka i svenska förskolor, förskoleklasser och skolor, exempelvis genom individuella utvecklingsplaner.

Det ska också tilläggas att det finns kritik mot Dylan Williams studier. Man menar att forskningsfokus glider från bedömningsprocessen till bedömningens funktion, från att fokusera på det gemensamma ansvaret för bedömningen för lärare och elever till att fokusera på läraren som bedömare. Vidare framhålls att forskningen ensidigt för fram positiva exempel på den formativa bedömningen och att forskningen behöver nyanseras och diskuteras.

Sammanfattning och avslutande reflektioner

Tre slutsatser kan dras:

- Bedömning och dokumentation tycks ha ökat och sprids snabbare.
- Det finns en del forskning i Sverige om bedömning, men den handlar framför allt om senare årskurser, medan forskning om pedagogisk dokumentation mer handlar om förskolan.
- Det behövs mer kritisk forskning. Till exempel behövs en större variation av teoretisk-metodiska infallsvinklar om bedömning och dokumentation med inriktning på yngre barn, som knyter an till barndom, lärande och ämnesdidaktik i förändring.

Jakten på att synas och vara vinnare

De flesta verkar vara överens om att dokumentation och formaliserad bedömning har ökat och sprids snabbare. Dessutom har den glidit längre ner i åldrarna med framåtblickande kontrakt (individuella utvecklingsplaner), skriftliga omdömen, test och diagnostiska material. Skolverkets utvärdering visar att förekomsten av individuella utvecklingsplaner i förskolan ökat från 10 till 48 procent av samtliga kommuner under den senaste femårsperioden. Barnen kan under sin förskole- och grundskoletid värderas i runt 30 individuella utvecklingsplaner och 270 ämnesbedömningar.

Bedömningen har också förändrats från att i det närmaste ha varit synonymt med observation, skriftliga prov till att det också ses som ett sätt att dokumentera, utveckla och utvärdera barns kunskaper. Tidigare har bedömning och lärande hållits isär och bedömning främst använts som kontroll- och sorteringsredskap. Numera används bedömning även för att befrämja och diagnostisera lärande i en verksamhet där lärande, undervisning och bedömning sker fortlöpande och inte kan skiljas åt. Bedömningen kan då få en sorterande, kontrollerande, normerande och en frigörande funktion. Grovt sett har tyngdpunkten flyttats från bedömning *av* lärande till bedömning *för* lärande. Samtidigt har forskningen förändrats från forskning *i* bedömning, med fokus på teknik, test och provkonstruktion, till forskning *om* bedömning, med fokus på sociologi och pedagogik.

I ett didaktiskt perspektiv kan förändringarna exemplifieras med utgångspunkt i frågorna:

- **Vem?** Tidigare har läraren ensam bedömt barnen och eleverna – numera bedömer läraren tillsammans med eleverna och eleverna bedömer själva varandras arbete samt värderar sig egen prestation i självbedömningar. I vissa fall sätter eleverna till och med betyg på läraren. I förskolan är förhoppningen att läraren, vårdnadshavaren och barnet efter mognad samarbetar om den individuella utvecklingsplanen.
- **Var?** Tidigare har läraren enbart bedömt eleverna vid specifika prov och observationstillfällen – numera

bedömer och återkopplar läraren i kontinuerliga lärandesituationer.

- **Vad och Hur?** Tidigare har lärare observerat utvecklingspsykologiska områden och haft skriftliga prov – numera finns en variation av dokumentation och bedömning som portfölj, loggbok, individuella utvecklingsplaner, gestaltning, utställningar, läxor, muntliga presentationer, observationer, dramatiseringar och laborationer. Fokus har flyttats från produkten till processen.
- **Varför?** Tidigare var bedömningens funktion summativ och sorterande – numera finns samtidigt olika syften med tonvikt på formativa och kommunikativa syften. Lärande kan fångas, bedömas och kommuniceras på många olika sätt för att förbättra undervisning, öka måluppfyllelse, skapa goda medborgare och ökat välbefinnande med tillväxt på en internationell marknad.

Utbredningen av individuella utvecklingsplaner, betyg och test som sprider sig allt lägre ner i åldrarna är en rörelse som kan sägas vara inbäddad i en evidensbaserad trend, utan att i sig vara evidensbaserade. Individuella utvecklingsplaner och skriftliga omdömen regleras via statliga styrsystem och politiska beslut som inte i sig är forskningsbaserade. Arbetet med individuella utvecklingsplaner har pågått sedan 1990-talet och skulle på så sätt kunna diskuteras i förhållande till försämrade resultat under samma period. Det saknas helt enkelt forskning som visar tydliga belägg för att tidig bedömning och dokumentation, exempelvis i form av individu-

ella utvecklingsplaner och skriftliga omdömen som nu införts, bidrar till att studieresultaten bli bättre.

Avslutningsvis kan vi konstatera att dokumentation och bedömning i vår tid kan ses som grundläggande näring för en mediemarknad. På denna marknad är det jakten på att synas och vara vinnare som räknas. År 2006 tillsatte regeringen ett globaliseringsråd för att Sverige skulle hävda sig i en tid av fortsatt globalisering. Rådet poängterar att vi ”måste satsa mer på kunskap, vår tids mest avgörande produktionsfaktor”. Flera rapporter belyser Sverige som kunskapsnation, vilket bygger på idén om en kunskapsdriven tillväxt. I rapporterna påpekas att Sverige inte har satsat tillräckligt på kunskap och att skolresultaten sjunker i jämförelse med andra länder. I en kunskapsekonomi kan förskolebarn och yngre skolbarn utsättas för bedömning och dokumentation trots att Sveriges barnomsorg rankas som ”den bästa i världen”. Argumentet är att Sverige måste förbättra skolresultaten, eftersom studier visar på försämrade resultat i internationella jämförande kunskapsmätningar med tyngdpunkt åt äldre skolbarn (PISA, PIRLS, TIMSS, ICCS). I den internationella konkurrensen kan jakten i ”kunskapsolympiaden” liknas vid en ”landskamp för yngre barn”. Titeln för den senaste lärarutbildningspropositionen *Bäst i klassen* är ett uttryck för den här trenden. Frågan är om de förslag som ges i *nationens intresse* också är för *barnens bästa*.

Det finns en departementsskrift om individuella utvecklingsplaner med titeln *Elevens framgång – skolans ansvar*. Kanske kan tendenser till en omvänd bild också tecknas, *Skolans framgång – elevens ansvar*, eller rentav

Nationens framgång – barnens ansvar, i ett samhälle där barnen får alltmer ansvar för sitt lärande. Konkurrensen på utbildningsmarknaden där vårdnadshavare och barn väljer förskola och skola är en drivkraft som kan jämföras med det. Elever, barn och föräldrar är intresserade av att få goda omdömen och höga betyg. Samtidigt rekryterar en attraktiv skola, som ger goda omdömen, fler elever och skapar bättre ekonomiska förutsättningar. Marknaden sätter därmed tryck på lärarna och skolledarna. I ljuset av detta kan politisk styrning i förening med marknaden driva på utvecklingen mot standardiserad dokumentation och bedömning.

En studie från UNICEF konstaterar att 80 procent av alla tre- till sexåringar i rika länder i dag deltar i någon form av barnomsorg. Detta innebär enligt UNICEF en stor förändring där den uppväxande generationen kan vara den första som tillbringar stora delar av den tidiga barndomen utanför hemmet. Hur förändrar den ökade bedömningen och dokumentationen barndomen? Bedömningar är utan tvivel viktiga och centrala i utbildning och lärande. ”Bedömningar har kapacitet att hjälpa eller hindra, att vilseleda eller klargöra att begränsa eller bemyndiga”, skriver forskaren Peter Nyström. Frågan är om all tid och möda som läggs ned på formaliserad bedömning verkligen bidrar till en bättre verksamhet? Leder bedömning och dokumentation till att bemyndiga, frigöra och förstärka eller till att försvaga, inskränka och begränsa? På vilka sätt kan bedömning och dokumentation gynna eller missgynna barn med olika förutsättningar och brukas eller missbrukas i skola och samhälle? På vilket sätt formas barnen in i livsmönster med budskap

om vikten av att synas och bedömas, att betrakta och bli betraktad – att helt enkelt konsumera värderingar och bedömningar? Forskaren Zygmunt Bauman poängterar att jakten på värderingar genom dokumentation är förenlig med vår tids konsumtionsliv. Osynlighet är detsamma som död. Att bli sedd, uppmärksammas, omtalad och åtråvärd är grunden i konsumtionssamhället.

Behov av forskning

Det råder ett stort behov av mer forskning om bedömning av yngre barn. Som grundläggande begrepp behöver bedömning och dokumentation definieras, prövas, nyanseras och jämföras med varandra, inte minst i förhållande till förskolan och förskoleklassen. Därför behövs mer forskning om följande områden:

- Bedömning behöver undersökas utifrån en helhetsbild av barndomen där skola, fritid och familj ingår som självklara delar. Intressant att undersöka är formaliserad och icke formaliserad värdering, dokumentation och kategorisering av barn i olika sociala rum, som skola, hem, idrott, kultur och Internet. Det behövs forskning som ifrågasätter den institutionaliserade och individualiserade bedömningen och dokumenterandets utbredning. Relationen mellan bedömning och yngre barns hälsa behöver undersökas.
- Ökad bedömning och dokumentation behöver studeras i förhållande till barns lärande och studieresultat. Exempelvis behövs studier om individuella utvecklingsplaner som bedömning av yngre barn och studier som beskriver konsekvenserna av nya mål, kunskaps-

krav, nationella prov, diagnosmaterial och test för yngre barn i förskolan, förskoleklassen och grundskolans år 1–3.

- Självbedömningens, kamratbedömningens och lärarbedömningens relation till maktförhållanden behöver undersökas – vad och vem styr bedömningarna? Hur uppfattar och använder barnen, vårdnadshavarna, lärarna, myndigheterna och politikerna dessa värderingar i förhandlingar om identitet och position? Här är både lärares bedömning och betygsättning av barn och barns bedömning och betygsättning av lärare intressanta.
- Läxor som bedömning borde studeras, där de befinner sig mitt emellan skola, hem, fritid och marknad.
- Relationen mellan bedömning som ideologi och hur den visar sig i praktiken är intressant, det vill säga jämförelser mellan formulering, transformering och realisering på olika nivåer. Intressant är också bedömning som styrinstrument i läroplanen. Hur förhåller sig bedömning och dokumentation i praktiken till barns rätt till likvärdig utbildning?
- Kritisk analys av dokumentationen som allmänna handlingar för yngre barn behövs. Skolans dokumentation är så kallade allmänna handlingar som kan lämnas ut till den som begär att få läsa. Vilka olika typer av dokumentation förekommer och vad har de för syften? Hur skyddas och förändras synen på den personliga integriteten när man dokumenterar och sprider information om enskilda individer?

- Frågor om bedömning och dokumentation för yngre barn i lärarutbildningen behöver undersökas.
- Bedömning och dokumentation som genomsyrar politik och medier behöver studeras. Intressant är vilka olika krafter som verkar för och emot test, dokumentation och bedömning av yngre barn.

Referenser

- Alexandersson, Mikael (2008). I skuggan av bildningens bärare: Om Fridjuv Berg och läraryrkets utveckling. *Tidskrift för lärarutbildning och forskning*, (1), 27–34.
- Allwood, Carl Martin & Jonsson, Anna-Carin (2001). Om betydelsen av elevers metakognitiva förmåga. I Gunilla Svingby & Sofia Svingby (red). *Bedömning av kunskap och kompetens: Konferensrapport från konferens om bedömning av kunskap och kompetens*, Malmö högskola (ss 79–97). Stockholm: PRIM-gruppen.
- Alnervik, Karin (2007). Att utveckla pedagogisk dokumentation med hjälp av handledning. I Tomas Kroksmark & Karin Åberg (Red.). *Handledning i pedagogiskt arbete* (ss 269–290). Lund: Studentlitteratur.
- Andréasson, Ingela (2007). *Eleoplanen som text – om identitet, genus, makt och styrning i skolans elevdokumentation*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, avhandling.
- Annica Tigers Blog (2006-02-06). *Dagbok på nätet*. Elektroniskt tillgänglig 2008-12-16: http://www.tiger.se/blog/archives/2006/02/dagbok_p_naetet.html
- Asp Onsjö, Lisa (2006). *Åtgärdsprogram – dokument eller verktyg?: En fallstudie i en kommun*. Göteborg: Doktorsavhandling Göteborgs universitet.

- Axelsson, Thom (2007). *Rätt elev i rätt klass: Skola begåvning och styrning 1910–1950*. Linköping: Studies in Art and Science 379.
- Barnombudsmannen (2007:04). *Upp till 18 – fakta om barn och ungdom*. Stockholm: BO, SCB.
- Bartholdsson, Åsa (2003). På jakt efter rätt inställning – att fostra positiva och reflekterande elever i en svensk skola. I Anders Persson (Red.) (2003). *Skolkulturer*. Lund: Studentlitteratur.
- Bauman, Zygmunt (2008). *Konsumtionsliv*. Göteborg: Daidalos.
- Bouakaz, Laid & Persson, Sven (2007). What hinders and what motivates parents' engagement in school? *International Journal about parents in Education*, 1, 97–107.
- de Carvalho, Maria Eulina P. (2001). *Rethinking Family-School Relations: A Critique of Parental Involvement in Schooling*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Dahlberg, Gunilla, Moss, Peter & Pence, Alan (2003). *Från kvalitet till meningsskapande: Postmoderna perspektiv – exemplet förskolan*. Stockholm: HLS förlag.
- Ds 2001:19 *Elevers framgång – skolans ansvar*. Stockholm: Fritzes.
- Ds 2009:25 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Ds 2009:21 *Bortom krisen: Om ett framgångsrikt Sverige*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, Globaliseringsrådet.
- Elfström, Ingela (2004). *Varför individuella utvecklingsplaner? – en studie om ett nytt utvärderingsverktyg i*

- förskolan*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm.
Elektroniskt tillgänglig 2006-10-13:
<http://www.lhs.se/iol/publikationer>
- Ellmin, Roger & Lennart Josefsson (2000). *Eleveportfolio: Pedagogisk dokumentation för ökad skolframgång åt alla* (2:a uppl.). Stockholm: Kommentus förlag, Svenska kommunförbundet.
- Ellmin, Birgitta & Ellmin, Roger (2001). *Portfolio – ett porträtt av utveckling och lärande för en mer hälsosam skola*. Stockholm: Gothia.
- Ellmin, Birgitta & Ellmin, Roger (2005). *Portfolio – att stödja lärandet i en skola för alla*. Solna: Ekelunds förlag AB.
- Folke-Fichtelius, Maria (2008). *Förskolans formande: Statlig reglering 1944–2008*. Uppsala: Uppsala universitet, avhandling Uppsala Studies in Education No 119.
- Forsberg, Eva & Lundahl, Christian (2006). Kunskapsbedömningar som styrmedia. *Utbildning & Demokrati*, 15(3), 7–29.
- Forsberg, Lucas (2009). *Involved Parenthood: Everyday Lives of Swedish Middle-Class Families*. Linköping: Tema barn, doktorsavhandling.
- Foucault, Michel (2008). *Diskursernas kamp: Texter i urval av Thomas Götselius och Ulf Olsson*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Förskolan (2008). Tema: Pedagogisk bedömning, nr 2.
- Gardner, Howard (2006). Att göra vårt lärande synligt. I Projekt Zero, Reggio Children. *Att göra lärandet synligt: Barns lärande – individuellt och i grupp* (ss 336–343). Stockholm: HLS förlag.

- Gars, Christina. (2002). *Delad vårdnad?: Föräldraskap och förskolläraruppgift i den offentliga barndomen*. Stockholm: HLS Förlag.
- Gerrevall, Per (2008). Lärares professionalitet och betygsättningen – om bedömningens och betygsättningens dubbla karaktär. I Christer Fritzell (Red.). *Att tolka pedagogikens språk – perspektiv och diskurser* (ss 93–114). Växjö: Växjö University Press.
- Giota, Joanna (2006). Självbedöma, bedöma eller döma?: Om elevers motivation, kompetens och prestationer i skolan. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 11(2), 94–115.
- Granath, Gunilla (2008). *Milda makter: Utvecklingssamtal och loggböcker som disciplinerings tekniker*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, avhandling.
- Gustafsson, Jonas (2004). Portföljer, en bärande idé? *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*.
- Haug, Peder (2003). *Om kvalitet i förskolan: Forskning om och utvärdering av förskolan 1998–2001*. Stockholm: Skolverket, Fritzes.
- Hellsten, Jan-Olof (1997). Läxor är inget att orda om: Läxan som fenomen i aktuell pedagogisk litteratur. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 2(3), 205–220.
- Hofvendahl, Johan (2006a). *Riskabla samtal – en analys av potentiella faror i skolans kvarts- och utvecklingssamtal*. Linköping: Avhandling, Studies in language and culture, Arbetslivsinstitutet.
- Hofvendahl, Johan (2006b). ”Noa har inga fel”: Om bristfokus i skolans utvecklingssamtal. *Utbildning &*

- Demokrati*, 15(3), 61–81.
- Holmlund, Kerstin & Rönnerman, Karin (1995). *Kvalitetssäkra förskolan: Om utvärdering och utveckling av förskolans verksamhet*. Lund: Studentlitteratur.
- Imsen, Gunn (1999). *Lärarens värld: Introduktion till allmän didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Jan-Erik (Red.) (1996). *Dokumentera pedagogiken: En handledning i dokumentation av arbetet inom barnomsorgen*. Lund: Studentlitteratur.
- Jungkvist, Eva & Sandell Marie (2002). *Ämnes- och visningsportfolio: Idémallar för grundskolans senare år*. Stockholm: Förlagshuset GOTHIA.
- Jönsson, Anders (2008). *Educative assessment for/of teacher competency: a study of assessment and learning in the "interactive examination" for student teachers*. Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen, Avhandling Lunds universitet.
- Korp, Helena (2003). *Kunskapsbedömning – hur, vad och varför*. Stockholm: Fritzes.
- Petterson, Agneta (red) (2007). *Sporre eller otyg? Om bedömning och betyg*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Lenz Taguchi, Hillevi (1997). *Varför pedagogisk dokumentation?* Stockholm: HLS förlag.
- Lenz Taguchi, Hillevi (2000). *Emancipation och motstånd: Dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan*. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm, Doktorsavhandling.
- Leo, Ulf & Pettersson, Daniel (2005). *Läxor – en oreglerad bedömningspraktik. Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*, E-tidskrift 2005:1.

- Lindberg, Viveca (2005). Svensk forskning om bedömning och betyg 1990–2005. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*, E-tidskrift 2005:1.
- Lindberg, Viveca (2007). Långtgående slutsatser trots få lärare och elever i studierna. I Agneta Pettersson (red.) *Sporre eller otyg – om bedömning och betyg* (ss 131–154). Stockholm: Lärarförbundets Förlag.
- Lindgren, Anne-Li & Sparrman, Anna (2003). Om att bli dokumenterad: Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1–2), 58–69.
- Lindgren, Joakim (2007). *Biography as Education Governance*. Discourse: Studies in the cultural Politics of Education, 28(4), 467–483.
- Lindh, Gunnel & Lindh-Munther, Agneta (2005). ”Antingen får man skäll eller beröm”: En studie av utvecklingssamtalet i elevers perspektiv. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*, E-tidskrift 2005:1.
- Lindström, Lars (2005). The multiple uses of portfolio assessment. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*, E-tidskrift 2005:1.
- Lindström, Lars & Lindberg, Viveca (Red.) (2005). *Pedagogisk bedömning: Om att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap*. Stockholm: HLS förlag.
- Lindström, Lars, Ulriksson, Leif & Elsner, Catharina (1999). *Portföljvärdering av elevers skapande i bild*. Stockholm: Skolverket.
- Lgr 11 (kommande) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes Lpfö 98 (1998). *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Fritzes.

- Lpfö 98 (2010) *Läroplan för förskolan. Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes
- Lpo 94 (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet: Lpo 94 anpassad till att också omfatta förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.
- Lundahl, Christian (2006). *Viljan att veta vad andra vet: Kunskapsbedömning i tidigmodern, modern och senmodern skola*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet & Uppsala universitet.
- Lundahl, Christian (2007). Kunskapsbedömningens historia. I Agneta Pettersson (Red.) *Sporre eller otyg – om bedömning och betyg* (ss 37–50). Stockholm: Lärarförbundets Förlag.
- Lundgren, Ulf P. (2006). Political Governing and Curriculum Change – from Active to Reactive Curriculum reforms: The need for a reorientation of Curriculum Theory. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy*, E-tidskrift 2006:1, 1-12.
- Lutz, Kristian (2006) *Konstruktionen av det avvikande förskole-barnet: En kritisk fallstudie angående utvecklingsbedömningar av yngre barn*. Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Studies in Educational Sciences, 2006:2.
- Lutz, Kristian (2009). *Kategoriseringar av barn i förskoleåldern: Styrning & administrativa processer*. Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Studies in Educational Sciences, 2009:44.
- Markström, Ann-Marie (2008). Förskolans utvecklingssamtal – ett komplex av aktiviteter i tid och rum. *EDUCARE*, (1), 50–67.

- Mångkontextuell barndom – Skola, fritid, familj i förändring och gräns-överskridande. Vetenskapsrådet, (UVK) är finansiär och professor Ingegerd Tallberg Broman, Malmö högskola, är vetenskaplig ledare: www.mangkontextuellbarndom.se
- Nordin-Hultman, Elisabeth (2004). *Pedagogiska miljöer och barns subjektsskapande*. Stockholm: Liber.
- Nyström, Peter (2004). *Rätt mått på prov: Om validering av bedömningar i skolan*. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, avhandling.
- OECD (2006). *Starting Strong II. Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD.
- Pehrsson, Anita & Sahlström, Eva (1999). *Kartläggning av läsning och skrivning ur ett deltagarperspektiv: Analysverktyg för alla*. Specialpedagogiska rapporter, nr 14 (2:a Uppl.). Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för specialpedagogik.
- Persson, Bengt (2004). Specialpedagogik och dokumentation i en skola för alla: En fråga om likvärdighet, rättvisa eller rättigheter. *Utbildning & Demokrati*, 13(2), 97–113.
- Pettersson, Astrid (2005). Bedömning – varför, vad och varhän? I Lars Lindström, & Viveca Lindberg, (Red.). *Pedagogisk bedömning: Om att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap* (ss 31- 42). Stockholm: HLS förlag.
- Pettersson, Daniel (2008). *Internationell kunskapsbedömning som inslag i nationell styrning av skolan*. Uppsala: Uppsala universitet, doktorsavhandling.
- Pirinen, Inger (1999). *Man tager vad man haver: Kvalitetssäkring genom utveckling, uppföljning och utvärdering i skolan*. Stockholm: HLS Förlag.

- Propositionen 2009/10:89. *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Rosenqvist, Mia Maria (2005). Skolifiering genom eget arbete. I Eva Österlind (Red.) *Eget arbete – en kameleont i klassrummet: Perspektiv på ett arbetssätt från förskola till gymnasium* (ss 141–162). Lund Studentlitteratur.
- Sahlin-Andersson, Kerstin (2000). *Transnationell reglering och statens omvandling: Gransknings-samhällets framväxt*. Stockholm: Score Raportserie 2000:14.
- Sjöberg, Sven (2005). TIMSS och PISA – brickor i det politiska spelet. *Pedagogiska magasinet*, (2). 1–8. Elektroniskt tillgänglig, 2008-12-17: http://folk.uio.no/sveinsj/Sjoberg_PM_Sverige.htm
- Skolverket (2003) *Språket lyfter*. Elektroniskt tillgänglig: 2008-12-16: <http://www.skolverket.se/sb/d/260>
- Skolverket (2004). *Förskola i brytningstid. Nationell utvärdering av förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2008a). *Tio år efter förskolereformen. Nationell utvärdering av förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2008b) *Nya språket lyfter*. Elektroniskt tillgänglig: 2008-12-16: <http://www.skolverket.se/sb/d/260>
- Skolverket (2008d). *Allmänna råd och kommentarer: Den individuella utvecklingsplanen med skriftliga omdömen*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2009a). Diamanten. Elektroniskt tillgänglig, 2009-02-17: <http://www.skolverket.se/sb/d/260/a/1469>
- Skolverket (2009b). Vad påverkar resultaten i svensk grundskola:

- Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer – sammanfattande analys. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2010). *Skriftliga omdömen i grundskolans individuella utvecklingsplaner. En uppföljning och utvärdering av skolornas arbete ett år efter reformen*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2010-03-01). Individuella utvecklingsplaner med skriftliga omdömen i grundskolan – en uppföljning och utvärdering av skolornas arbete. Elektroniskt tillgänglig 2010-03-05:
<http://www.skolverket.se/sb/d/3031/a/19342>
- SOU 2003:103. Dokumentation i skolan – förekomst och rättslig status. Elektroniskt tillgänglig, 2009-10-08: <http://www.regeringen.se/content/1/c4/06/72/f05d41e8.pdf>
- SOU 2007:28. *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan – Förslag till nytt mål- och uppföljningssystem*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning: Betänkande av utredningen om en ny lärarutbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Svingby, Gunilla & Svingby, Sofia (red) (2001). *Bedömning av kunskap och kompetens: Konferensrapport från konferens om bedömning av kunskap och kompetens*, Malmö högskola. Stockholm: PRIM-gruppen.
- Tallberg Broman, Ingegerd & Holmberg, Lena (2008). *Läraryrke i förändring: Lärare i förskola och grundskola om inflytande, jämställdhet och mångfald*. Malmö: MUEP, Malmö högskola,
- Tallberg Broman, Ingegerd (2009). "No Parent left behind" – Föräldradeltagande för inkludering och

- effektivitet,. *EDUCARE*, 2, 219–237.
- Taube, Karin (2008). Läsa för livet. *Tidskrift för lärarutbildning och forskning*, (1), 37–42.
- Thomas, Gary & Pring, Richard (Eds.)(2003). *Evidence-Based Practice In Education*. London: Open University Press.
- TIMSS 2007 – huvudrapport Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Fritzes
- Törnvall, Maj (2001) *Uppfattningar och upplevelser av bedömning i grundskolan*. Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildning, Licentiatavhandling.
- Vallberg Roth, Ann-Christine (2001). Läroplaner för yngre barn: Utvecklingen från 1800-talets mitt till i dag. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 6(4), 241–269.
- Vallberg Roth, Ann-Christine (2009). Styrning genom bedömning av barn. *EDUCARE*, 2–3, 195–219.
- Vallberg Roth, Ann-Christine & Månsson Annika (2006). Individuella utvecklingsplaner som fenomen i tiden, samhället och skolan. *Utbildning & Demokrati*, 15(3), 31–60.
- Vallberg Roth, Ann-Christine & Månsson, Annika (2008a). Individuella utvecklingsplaner som uttryck för reglerad barndom: Likriktning med variation. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 13(2), 81–102.
- Vallberg Roth, Ann.-Christine & Månsson, Annika (2008b). Individuella utvecklingsplaner för årskurs 3, 6 och 8 i fyra sydsvenska kommuner. *EDUCARE*, elektroniskt publicerad artikel 2008-06-26
<http://www.mah.se/pages/39164/IUP.pdf>
- Vallberg Roth, Ann.-Christine & Månsson, Annika

- (2008c). Individuella utvecklingsplaner för yngre barn i Sverige: Ett kritiskt ämnesdidaktiskt perspektiv. *Nordisk barnehageforskning*, 1(1), 25–39.
- Vallberg Roth Ann-Christine & Månsson, Annika (2009). *Konstruktion av innehåll i dokumentation och IUP – med fokus på Montessori- och Reggio Emilia-inspirerade förskolor i en skånsk kommun* (in progress)
- Vinterek, Monika (2006). *Individualisering i ett skol-sammanhang*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Walkerdine, Valerie (1995). Utvecklingspsykologi och den barncentrerade pedagogiken: Införandet av Piaget i tidig undervisning. I Kenneth Hultqvist & Kenneth Peterson (Red.) *Foucault namnet på modern vetenskaplig och filosofisk problematik: Texter om maktens mentaliteter, pedagogik, psykologi, medicinsk sociologi, feminism och bio-politik*. Stockholm: HLS.
- Wehner-Godée, Christina (2000). *Att fånga lärandet: Pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. Stockholm: Liber.
- Wehner-Godée, Christina (2005). Att bedöma små barns kunnande. I Lars Lindström & Viveca Lindberg (Red.). *Pedagogisk bedömning: Om att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap* (ss 93–109). Stockholm: HLS förlag.
- Westlund, Ingrid (2004). *Läxberättelser – läxor som tid och uppgift*. Linköping, Linköpings universitet.
- Westlund, Ingrid (2007) *Läxan en svårfångad företeelse*. I Kjell Granström (red.) *Forskning om lärares arbete i klassrummet*. Forskning i fokus, nr 33, (ss. 81–95). Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

- Wiliam, Dylan (2007). Muntligt omdöme främjar mattelärande bäst. I Agneta Pettersson (red.) *Sporre eller otyg – om bedömning och betyg* (ss 101–111). Stockholm: Författarna och Lärarförbundets förlag.
- Ziehe, Thomas (1993). *Kulturanalyser: Ungdom, utbildning, modernitet*: Essäer sammanställda av Johan Fornäs och Joachim Retzlaff i samarbete med författaren (3:e uppl.). Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion
- Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi (2005). *Lyssnandets pedagogik: Etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber.
- Öhman, Margareta (2009). *Hissad och dissad – om relationsarbete i förskolan*. Stockholm: Liber.
- Österlind, Eva (2001). *Elevers förhållningssätt till läxor: En uppföljningsstudie*. Rapport 2001:1. Falun: Högskolan Dalarna.
- Österlind, Eva (Red.) (2005). *Eget arbete – en kameleont i klassrummet: Perspektiv på ett arbetssätt från förskola till gymnasium*. Lund: Studentlitteratur.

FORSKNING FÖR SKOLAN

Olika former för bedömning har blivit en allt större del av vardagen för personal i förskolan och skolan. Den målstyrda organisationen ställer allt större krav på dokumentation, utvärdering och bedömning av barns och elevers kunskaper och förmågor.

I den här boken diskuteras vad bedömning är och hur man bedömer yngre barns kunskapsutveckling. Hur kan en individuell utvecklingsplan se ut? Hur förhåller vi oss till att barnen själva ofta inte vill bli bedömda medan vi vuxna gärna ser en utökad bedömning?

Kunskapsöversikten ger en samlad bild av den forskning som finns inom området bedömning och dokumentation av yngre barns kunskapsutveckling. Översikten riktar sig i första hand till personal verksam inom förskola och skola eller till dig som vill veta mer om forskning om bedömning av yngre barns lärande.

